

Lelkes Gábor

## A REGIONÁLIS FEJLESZTÉS KÖRNYEZETE DÉL-SZLOVÁKIÁBAN

### Bevezetés

Az 1993-ban függetlenné vált Szlovákia politikai és gazdasági életét két, egymással ellentétes politikai környezet közti harc jellemezi lassan közel másfél évtizede, mely jelentős mértékben determinálja a regionális fejlődést, egyes régiók versenyképességének alakulását. Az 1994-1998 közti időszakban a hatalmon levő nacionalista-populista erők az ország nemzetközi elszigetelődése mellett számos régió elszegényedését is okozták, mely antidemokratikus és antikohéziós kormányzati magatartás miatt az ország nem csatlakozhatott az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez (NATO) 1999-ben szemben a többi Visegrádi Csoportba tartozó államokkal, s az ország Európai Unióba (EU) történő jövőbeni belépése is nagyon nem tűnt reálisnak. 1998 őszén azonban a demokratikus társadalom kiépítését szándékozó politikai pártoknak sikerült választási győzelmet aratniuk, s egy széles koalíciós együttműködésben – Mikuláš Dzurinda kormányfő vezetésével – az országot bejuttatni a NATO-ba és az EU-ba 2004 tavaszán.

A tanulmány a regionális fejlesztés szlovákiai feltételrendszerét vizsgálja, kiemelve a magyar kisebbség által lakott Dél-Szlovákiai sajátosságokat, mely régiót Csehszlovákia/Szlovákia kormányai 1998 előtt 8 évtizeden keresztül perifériaként kezelték a déli határok változásától való félelmek miatt (Korec 2005). Az elemzés az uniós csatlakozás időszakában mozogva rámutat a területi egyenlőtlenségek problémakörére országos viszonylatban (áttekintést ad a politikai környezettől az uniós jogi és területfejlesztési stratégiákon át a regionális fejlesztés legjelentősebb szereplőig), majd felvázolja a regionális fejlesztés dél-szlovákiai környezetét, a magyar-lakta régiók területfejlesztési szereplőit. A tanulmány számba veszi az uniós tagság következtében megnyíló szlovák-magyar határmente térszerkezeti sajátosságait, körvonalazza az elkövetkező évek lehetséges regionális folyamatait.

## A regionális fejlesztés országos környezete

### *Politikai környezet*

Egy országon belül a regionális fejlődés irányvonalait és prioritásait az ország kormányzati politikai környezete determinálja. 1998 és 2006 közt, mely időszakba esett az országnak az uniós csatlakozása is, a szlovákiai kormányzati szervek prioritásként kezelték a társadalmilag és gazdaságilag elmaradott régiók felzárkózásának az ügyét, mely fejlesztési döntések mérhetően kedvező folyamatokat indítottak el e régiókban. A területi egyenlőtlenségek felszámolásáért folytatott kormányzati munka jelentős része a szlovákiai magyarok legjelentősebb politikai erejéhez, a Magyar Koalíció Pártjához (MKP) kapcsolódik.

Szlovákiában – a többi visegrádi államtól eltérően – csak 1998 után kezdődött meg a régiók fejlesztésére kialakítandó EU kompatibilis regionális fejlesztési stratégiai keretpolitika és intézményrendszer felállítása<sup>1</sup>. Ebben „építkezésben” az MKP fontos szerepkört töltött be:

- az 1998-ban MKP színekben építésügyi miniszterré kinevezett Harna István pár hónap leforgása alatt építésügyi és régiófejlesztési minisztériummá nevezte át és egyben szervezte át a minisztériumot,
- 1998-ban a kormány kiegészült egy új, az emberi jogokért, a kisebbségekért és a regionális fejlődésért felelős kormány-alelnöki pozícióval, amelyet az ugyancsak az MKP színekben kinevezett Csáky Pál töltött be.

Az MKP, mint az 1998-2006 közti kormánykoalíciók legstabilabb politikai pártja, az ország kormányzásában folyamatosan arra törekedett, hogy a megszerzett kormányzati pozíciók (mezőgazdaság, építésügy, régiófejlesztés, környezetvédelem) segítségével a periférikus régiók fejlődésnek induljanak közlekedési infrastruktúrafejlesztés, kommunális beruházások, ipari parkok stb. megvalósításával. Ezek a lehetőségek 2002–2006 közt a második kormányzati ciklusban az MKP megerősödése és az EU által nyújtott forrásnövekedésnek köszönhetően még a korábinál is nagyobbak voltak. Az MKP, melynek a választótáborát elsősorban a szlovákiai magyar kisebbség alkotja, ezen erőkifejtésével nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szlovák közvélemény többsége pozitívan értékelje a magyar kisebbség szerepét az ország irányításában, a területi egyenlőtlenségek kezelésében (Ádám János 2005).

A regionális fejlesztési politikai prioritásokat illetően 2006 nyarán hatalmas fordulat állt be, ugyanis a júniusi parlamenti választásokon (amelynek tétje a gazdasági és szociális reformok folytatása, vagy azok módosítása, leállítása volt) a 8 évig kormányzó s európai értékeket képviselő politikai irányvonal vereséget szenvedett<sup>2</sup>. Az ország új kormányát a Robert Fico által vezetett Irány-Szociáldemokrácia (Smer-SD) populista baloldali párt hozta létre szövetségben azon politikai erőkkel és vezetőkkel,

amelyek 1998 előtt az ország nemzetközi elszigetelődését okozták<sup>3</sup>. A regionális fejlesztési politikai prioritások változtatása feltehetően leghátrányosabban a kisebbségek által lakott elmaradott régiókat érinti (így a magyar kisebbség által lakott dél-szlovákiai régiót is), ugyanis a regionális fejlesztési minisztérium irányítását a szélsőjobboldali nacionalista Szlovák Nemzeti Párt (SZNSZ) szerezte meg. Az utóbbi párt kormánybeli tagsága azért különösen veszélyes a nemzetiségileg vegyesen lakott és elmaradott régiók fejlesztését illetően, mivel a párt a választási programjában mindössze két célt fogalmazott meg: a kisebbségek (elsősorban magyar és roma) által lakott régiók fejlesztésének a megállítást, s a regionális fejlődést elősegítő pénzforrásoknak a szlovákok által lakott településekre/régiókba történő szétosztását.

Az új szlovák kormány megalakulását követően eltelt közel egy év eseményei alapján megállapítható, hogy a Fico-kormányzat egyértelműen arra törekszik, hogy a periférikus és nemzetiségileg vegyesen lakott települések/régiók kevésbé használhassák ki azokat a lehetőségeket, amelyek eddig a rendelkezésükre álltak, vagy amelyeket eddig előkészítettek. A magyar kisebbség által lakott régiók hátrányos megkülönböztetésének az első példaként említhető a Pozsony–Dunaszerdahely–Érsekújvár–Losonc dél-szlovákiai gyorsforgalmi út építési előkészületeinek leállítása, valamint a települések tengerszint feletti magasság alapján történő finanszírozásában végrehajtott módosítások említhetők meg (a módosítások értelmében a Fico-kormány ez eddigiektől lényegesen több pénzt juttat a 277 m tengerszint feletti magasságban és az attól magasabban fekvő településeknek, míg a másik oldalon fokozottan diszkriminálja az alacsonyabban fekvő településeket – csökkenti az adóbevételeiket (a magyar kisebbség által lakott települések döntő hányada e küszöb alá esik)). A kormány számára „nem szimpatikus” régiók hátrányos megkülönböztetését kívánja szolgálni a nacionalista SZNSZ által irányított regionális fejlesztési minisztérium azon szándéka, hogy a 2007–2013-as időszakban szétosztásra kerülő közel 13 milliárd euró uniós források szétosztásába a középszinteken kialakított regionális önkormányzatok beleszólása minimális legyen.

### ***Területfejlesztési stratégiai környezet***

Az állami közigazgatásban a SzK<sup>4</sup> Építésügyi és Regionális Fejlesztési Minisztériuma a központi szerv a regionális politikát, az építéspolitikát, a lakáspolitikát és a területfejlesztést illetően. E minisztérium – mely egyben a legfiatalabb minisztérium is az országban – a területi politika szervező intézménye, amely kidolgozza az általános szervezeti és intézményi kereteket, biztosítja a területi fejlesztéshez a programokat és a forrásokat. A szlovák kormány a regionális politika alapelveit (amely előírja, hogy a kormány miniszterei és más központi szervek elnökei a szlovák regionális politika elvei alapján cselekedjenek) 2000-ben fogadta el, biztosítva a területfejlesztés támogatásának komplex rendszerét.

Az uniós szempontrendszerű regionális fejlesztés kereteit Szlovákiában a regionális fejlesztés támogatásáról szóló 503/2001 Tt. számú törvény határozza meg, mely 2002. január 1-jén lépett hatályba. E törvény, mely az ország területfejlesztési politikájában mérföldkőnek számít, a regionális fejlesztéssel kapcsolatos támogatási célokat az alábbi négy pontban fogalmazza meg:

- Szlovákia kiegyenlített gazdasági és szociális fejlődésének a biztosítása,
- a régiók közt fennálló gazdasági és szociális fejlettségbeli különbségek mérséklése és megszüntetése,
- az alacsony gazdasági teljesítményű és életszínvonalat biztosító régiók keletkezésének a megakadályozása,
- a régiók tartósan fenntartható gazdasági és szociális fejlődésének biztosítása.

Az 503/2001-es törvény a regionális fejlesztéssel kapcsolatban az alábbi támogatási területeket nevezte meg prioritásként:

- a gazdaság és a vállalkozói környezet támogatása azok termelési kapacitásának növekedése érdekében, a gazdasági szerkezet javítása, új munkahelyek teremtése, a veszélyeztetett munkahelyek stabilizálása,
- a humán erőforrás fejlesztése annak érdekében, hogy a regionális munkaerőpiacon a kereslet és a kínálat közt egyensúly alakuljon ki, a nők és a férfiak egyenlő munkavállalási esélyének a biztosítása,
- a regionális fejlődést elősegítő kutatások tartós fejlesztése, hangsúlyozott támogatása az új technológiák és innovációk bevezetésének,
- az államok közti, a határon átívelő és az inter-regionális együttműködések támogatása a regionális fejlesztés terén a régió tartósan fenntartható fejlődése érdekében,
- az idegenforgalom fejlesztése,
- a régió szociális infrastruktúrájának fejlesztése,
- a régió technikai infrastruktúrájának fejlesztése,
- a kultúra, kulturális tevékenységek és szolgáltatások fejlesztésének támogatása, beleértve a művészeti tevékenységeket, a kulturális örökség ápolását, a műemlékek felújítását,
- a régió szolgáltatási színvonalának fejlesztése,
- az életkörülmények javítása és fejlesztése, az azt károsító tényezők minimalizálása,
- a természeti erőforrások hatékony felhasználásának támogatása.

Az 503/2001-es törvény továbbá kimondja, hogy a regionális fejlesztés elsőszámú célterületeit a szlovák kormány határozza meg a régiófejlesztési minisztérium ajánlása alapján, amely a támogatott régiók kiválasztásánál az alábbi két szempontot veszi figyelembe:

- *gazdaságilag gyenge régiók*, melyek gazdasági és fejlettségi szintje elmarad az országos átlagtól, amit elsősorban az alábbi mutatók értéke jelöl: a munkaerőpiac, a gazdaság szerkezet és termelési szintje, a kerületi önkormányzatok, a községek és a lakosság bevétele, valamint a településsűrűség,
- *gazdaságilag kedvezőtlen szerkezetű régiók*, melyekben a szerkezetváltás negatív következményei felhalmozódtak, aminek következtében az ágazatok teljesítménye és a vállalkozások száma csökken, míg a munkanélküliség növekszik.

A tárgyalt törvény lefekteti, hogy az EU alapjaiból folyósított támogatási eszközöknél a regionális fejlesztés érdekében a régiók fejlettségi szintje a makrorégiók szintjén értékelődik, s azon területek minősülnek gazdaságilag gyengének, amelyekben a bruttó hazai terméknek az 1 lakosra eső vásárlóerőn mért paritása nem éri el az EU bruttó hazai termékének az 1 lakosra eső vásárlóerőn mért paritásának a 75%-át az elmúlt 3 év alatt.

Az 503/2001-es törvény továbbá tartalmazza, hogy a regionális fejlesztés támogatása a programozás keretén belül az alábbi dokumentumok alapján megy végbe: nemzeti fejlesztési terv, közösségi támogatási keret, operatív programok, regionális operatív programok, ágazati operatív programok, önkormányzati kerület gazdasági és szociális fejlődésének programja, község gazdasági és szociális fejlődésének programja, egységes programdokumentumok, Kohéziós Alap stratégiai programdokumentuma, Európai Közösségek Kezdeményezése program.

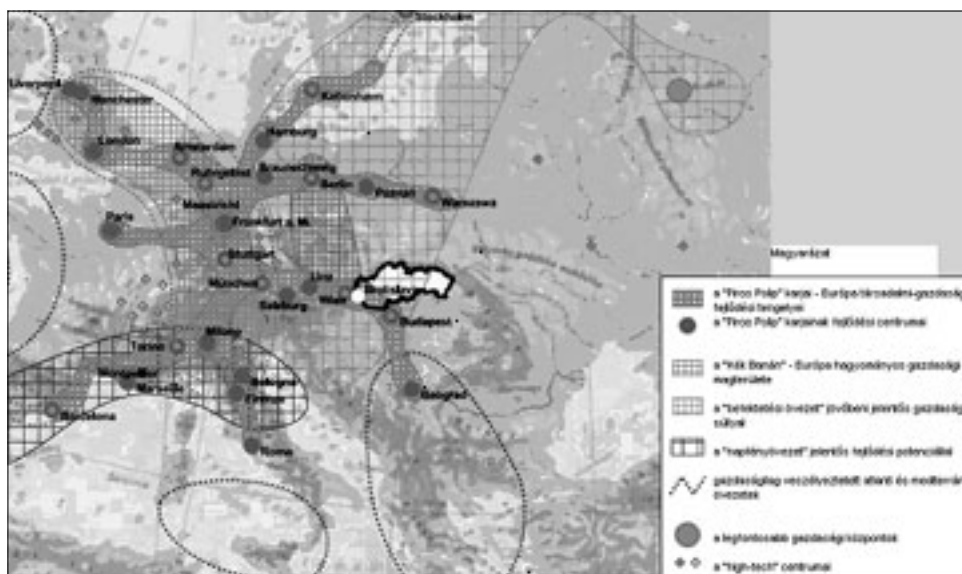
Szlovákia területfejlesztési stratégiai dokumentumai közt legjelentősebb az ország térszerkezeti fejlesztését szabályzó Szlovákia Területfejlesztési Konceptiója 2001 (SZTK 2001), amely felvázolja, illetve kijelöli a területfejlesztési intézkedéseket – az ország területfejlesztési politikájának célkitűzéseit, elveit és prioritás-rendszerét, megteremtve a területi szempontok konzekvens érvényesítésének lehetőségét, mind az ágazati szakpolitikák, mind az országos és területi programok kidolgozásában.

SZTK 2001 nemzetközi viszonylatban az alábbi prioritásokat tartalmazza:

- kapcsolatok erősítése az egyik legjelentősebb európai urbanisztikai tengelyre (Stuttgart–Ulm–München–Salzburg/Linz–Bécs/Pozsony–Budapest–Belgrád) Pozsony térségében és a Duna mentén,
- települési központok fejlesztése a Katowice–Bécs és Katowice–Budapest tengelyek mentén,
- települési kapcsolatok erősítése a Vág folyó menti települési sáv és a vele párhuzamosan futó csehországi települési sáv közt,
- Pozsony–Nagyszombat települési központ fejlesztése az európai jelentőségű Bécs–Pozsony–Győr agglomeráció részeként,
- Kassa–Eperjes települési központ fejlesztése, mint a Kárpátok Eurorégió centruma,
- nemzetközi hálózati együttműködések létrehozása a városok, régiók és a területi fejlesztésben érdekelt többi intézmény közt, felhasználva a települések és települési rendszerek euroregionális és határon átnyúló kapcsolatait,

- a multimodális tengelyek mentén fekvő települések fejlesztése, legfőképp az észak–dél és kelet–nyugat irányú tengelyek metszéspontjaiban található városok fejlesztése.

**1. ábra. Szlovákia jövőbeni társadalmi-gazdasági pozíciójának víziója az európai térszerkezetben várható fejlődési folyamatok alapján**



*Forrás: Szlovákia Területfejlesztési Konceptiója 2001*

SZTK 2001 országos viszonylatban az alábbi prioritások tartalmazzák:

- Kassa–Eperjes agglomeráció fejlesztése kapcsolatban a Nagymihály–Varannó–Homonna települési központtal és összeköttetésben az észak–vágmenti és dél-szlovákiai fejlesztési tengelyekkel,
- nemzetközi viszonylatokban versenyképes település-szerkezet kialakítása, Zsolna–Martin, Besztercebánya–Zólyom, Losonc–Rimaszombat települési központok létrehozása (a Losonc–Rimaszombat települési központ lényeges szereppel bír majd az egész közép-dél-szlovákiai tér fejlesztésében),
- Pozsony–Nagyszombat–Nyitra települési központ fejlesztése kötődésben az európai jelentőségű agglomerációk policentrikus rendszeréhez,
- Pozsony, mint európai specifikus központ, fejlesztése,
- Kassa, mint nemzetközi specifikus központ és a Kárpátok Eurorégió centruma, fejlesztése,
- az első kategória első alsó csoport kategóriájú centrumok fejlesztése: Besztercebánya, Nyitra, Eperjes, Zsolna,

- az első kategória második alcsoport kategóriájú centrumok fejlesztése: Nagyszombat, Trencsén, Turócszentmárton, Poprád,
- a második kategória első alcsoport kategóriájú centrumok fejlesztése: Dunaszerdahely, Bártfa, Komárom, Liptószentmiklós, Nagymihály, Pöstyén, Privigye, Igló, Csaca, Homonna, Léva, Losonc, Érsekújvár, Vágbeszterce, Rózsahegy, Zólyom,
- az első kategóriájú települési központok fejlesztése:  
Pozsony–Nagyszombat települési központ, mint a legjelentősebb szlovákiai agglomeráció, mely európai jelentőségű,
- az első kategóriájú fejlesztési tengelyek támogatása:
  - vágmenti fejlesztési tengely (Pozsony–Nagyszombat–Trencsén–Zsolna),
  - zsolnai-tátraalji fejlesztési tengely (Zsolna–Turócszentmárton–Poprád–Eperjes),
  - zsolnai-kiszucaai fejlesztési tengely (Zsolna–Csaca–szlovák–cseh határ),
  - kassai-eperjesi fejlesztési tengely (Eperjes–Kassa–szlovák–magyar határ),
  - nyitrai-vágmenti fejlesztési tengely (Nagyszombat–Nyitra–Garamszentkereszt–Zólyom),
  - zólyomi-turóci fejlesztési tengely (Zólyom–Besztercebánya–Turócszentmárton),
  - zólyomi-dél-szlovákiai fejlesztési tengely (Zólyom–Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó–Kassa),
  - kelet-szlovákiai fejlesztési tengely (Kassa–Nagymihály–Szobránc–szlovák–ukrán határ),
  - erdőhádi fejlesztési tengely (Pozsony–Malacka–szlovák–cseh határ),
- a második kategóriájú fejlesztési tengelyek támogatása:
  - csallóközi fejlesztési tengely (Pozsony–Dunaszerdahely),
  - nyitramenti fejlesztési tengely (Trencsén–Nagytapolcsány–Nyitra–Érsekújvár–Komárom),
  - garammenti fejlesztési tengely (Tolmács–Léva–Zselíz–Párkány),
  - dél-szlovákiai fejlesztési tengely (Érsekújvár–Zselíz–Ipolyság–Losonc),
  - nógrádi fejlesztési tengely (Losonc–Fülek–szlovák–magyar határ),
  - sárosi fejlesztési tengely (Eperjes–Bártfa),
  - liptói-árvai fejlesztési tengely (Rózsahegy–Alsókubín–Trstená–szlovák–lengyel határ).

Az SZTK 2001 országos prioritásaival kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy az ott megfogalmazott célok és prioritások kedvezményezett tereinek elsősorban a többségében szlovákok által lakott régiók számítanak.

2. ábra. A fejlesztési tengelyek Szlovákiában



Forrás: Szlovákia Területfejlesztési Koncepciója 2001

### ***A regionális fejlesztés szereplői (önkormányzatok, nonprofit szféra, vállalkozások)***

Az országos viszonylatban tapasztalható hatalmas regionális különbségek több évtizedre visszamenő centralizált és nacionalista terület-fejlesztéspolitikai és társadalom-fejlesztéspolitikai döntések következményei. A szocializmus idején a területfejlesztést az állam egy erősen központosított adminisztratív tervezési rendszeren keresztül irányította. Az erőforrások és a felelősség a központi, illetve a kerületi és a járási szint között oszlottak meg, a hatalom nagy része azonban az előbbi kezében volt. A fejlesztési források elosztása a különféle gazdasági szektorok mentén zajlott, a politikai és szektorális célkitűzések az állami politikában fontosabbak voltak a regionális céloknál.

Az EU-hoz történő csatlakozási feltételek teljesítése kapcsán végrehajtott közigazgatási reformoknak köszönhetően az elmúlt fél évtizedben a regionális fejlesztés tervezésében és irányításában jelentősen megnőtt az önkormányzatok szerepe, bár a leglényegesebb beruházásokat illetően (pl. vasútvonalak, autópályák, gyorsforgalmi utak, hidak építése) továbbra is központi kormányzati szinten döntenek.

A szlovák regionális és területfejlesztési rendszerre nagyon rányomja bélyegét, hogy a fiatal, 1993 óta létező állam fennállásának első szakaszában erős, nacionalista vezetés alatt állt és a politikai folyamatokból következően erősen centralizált területi irányítási rendszert vezettek be. 1998 előtt csak a települések (városok/közsé-



gek) szintjén létezett (erősen korlátozott) önkormányzatiság, a magasabb területi szinteken (járás, körzet) állami hivatalok birtokolták az irányítást (Hardi, Mezei 2003). A 302/2001 Tt. számú törvény alapján 2002 óta a kerületek új jogállást kaptak, az európai szokásoknak megfelelően a középszint is önkormányzati rendszerűvé vált. Az uniós fejlesztéspolitikai gyakorlat átvételével kapcsolatban lényeges mérföldkőnek számít a 416/2001 Tt. számú törvény („Néhány hatáskör átruházása az államigazgatási szervekről a községi, és kerületi önkormányzatokra“ c. törvény), melynek tartalmát mintegy 300 jogkörnek a járási és kerületi hivataloktól a települési és a kerületi önkormányzatokhoz való átvitele képezi. Az ország uniós csatlakozását követően az önkormányzatok (települési és regionális) a regionális fejlesztés meghatározó szereplőivé léptek elő, hatáskörüket kiterjesztették az oktatásra, egészségügyre, szociálpolitikára, a közlekedési és az infrastrukturális szolgáltatásokra, valamint a területfejlesztésre bizonyos határokon belül.

Az elkövetkező 1-2 évben feltehetően újabb jogköröket kapnak majd a kerületi és települési önkormányzatok egyrészt a már jóváhagyott jogszabályok alapján (pl. a települési önkormányzatok folyósítják majd a szociális segélyt, valamint ők finanszírozzák a közhasznú munkákat is), másrészt pedig az állami kerületi hivatalok várható megszűnésének következtében<sup>5</sup>.

A települési önkormányzatokról szóló 369/1990 Tt. számú törvény alapján jelenleg közel 2890 települési önkormányzat működik, ebből 138 városban. Valamennyi települési önkormányzat egyenlő jogokat élvez, hatáskörük és forrásaik felölelik a mindennapi élet legfontosabb tevékenységeit, az alapfokú oktatástól a belterületi utak állapotáig. A 369/1990 Tt. számú törvény értelmében a települések kötelezően gazdálkodnak vagyonukkal és gondoskodnak annak értéknövekedéséről, valamint megfelelő életkörülményeket teremtenek a helyi lakosság számára. A 416/2001 Tt. számú törvény révén a települések hatáskörébe került át a helyi területfejlesztés koordinálása is, aminek köszönhetően a települések kidolgozzák és jóváhagyják a stratégiai fejlesztési programjaikat és településrendezési terveiket, valamint biztosítják azok végrehajtását. Az azóta eltelt 5 év alatt számos település rendelkezik ezen program-dokumentumokkal, amelyek kidolgozását az uniós források is nagymértékben támogatták, s amelyeket a 2007-2013 uniós programozási időszakban kötelező pályázati mellékletként kell majd csatolni a pályázati kérelmek többségéhez (ezen feltétel a 1000 lakos alatti kisebb falvakat versenyhátrányba hozza, ugyanis anyagi források hiányában az aprótelepülések többsége nem képes a településrendezési és stratégiai fejlesztési dokumentumok bebiztosítására).

A határ menti területeken a települési önkormányzatoknak a regionális fejlesztést illetően lehetőség van a szomszédos határon túli régiókkal való együttműködésre és a fejlesztések összehangolására, kölcsönös segítségnyújtásra. Az országhatáron túlnyúló gazdasági-társadalmi kapcsolatok a jövőben fontos szerepet játszhatnak a regionális térszerkezet formálásában (Enyedi, 2004). A községi önkormányzatokra

vonatkozó 369/1990 Tt. számú törvény már a rendszerváltás kezdetétől lehetővé tette a szlovákiai települések számára, hogy nemzetközi kapcsolatok részesei legyenek, míg a magasabb közigazgatási szintek határon átnyúló nemzetközi kapcsolatainak feltételrendszerét szabályozó törvényeket csak a 90-es évek második felében fogadták el a pozsonyi parlamentben.

A települések közti határon átnyúló regionális fejlesztés és együttműködés egyik legjelentősebb formája az euroregionális együttműködés, mely együttműködési forma Szlovákiában csak az 1998-ban bekövetkezett kormányváltás után indult virágzásnak – 1998 előtt a Szlovákiában uralkodó politikai feszültségek miatt nem léteztek tényleges euroregionális együttműködések (Drgoňa 2003, Turnock 2002). Jelenleg (2007 májusában) – a szlovákiai régiófejlesztési minisztérium nyilvántartása alapján – 12 eurorégió működik az országban<sup>6</sup>, amelyek közül 8 érinti a szlovák–magyar határt, s amelyek egy kivételtől eltekintve<sup>7</sup> kétoldalú (szlovák–magyar) együttműködési formai kerettel rendelkeznek. A szlovák–magyar határ hosszának csaknem 95%-a le van fedve eurorégiókkal (némely határszakasz többszörösen), kivételt csupán a főváros környéke képez, míg a legintenzívebb, határon átnyúló együttműködések a Párkány–Kassa tengelyt jellemzik. A Párkány–Kassa határszakaszon található euroregionális együttműködésekre jellemző átlagon felüli aktivitás az érintett régió gazdasági elmaradottságának és a nagy természeti korlátok hiányának a következménye (a Párkány–Pozsony határszakaszon a Duna folyó elválasztó szerepe jelentős, melyet fokoz a határátkelési lehetőségek – hidak – hiánya).

A szlovák–magyar határ menti euroregionális együttműködések – amelyek az elkövetkező években a szlovák–magyar határ mentén élők társadalmi felemelkedésében várhatóan meghatározó szereppel bírnak majd – céljait az alábbiakban összegezhetnénk:

- a gazdaság fejlesztése – vállalkozói beruházások számára vonzóvá tenni a régiót,
- a természeti környezet megőrzése,
- az infrastruktúra fejlesztése és összehangolása,
- az oktatási és művelődési kapcsolatok támogatása,
- a tudományos kapcsolatok fejlesztése (a kutatás és fejlesztés összehangolása a régióon belül),
- a közös kulturális örökség ápolása,
- humanitárius és szociális együttműködés kialakítása,
- az eltérő kultúrák megismerésének, megértésének és a nemzetek közötti barátság elmélyítésének támogatása.

### 3. ábra. Euroregionális együttműködések területi megoszlása Szlovákiában



*Forrás: Saját szerkesztés*

A fent tárgyalt euroregionális együttműködések mellett a szlovákiai magyar kisebbség által lakott tér társadalmi-gazdasági felemelkedését elősegítő – egyben a közösség asszimilációját fékező – elemként léphetnek fel még a szlovákiai településeknek a magyarországi településekkel való aktív testvér-települési kapcsolataik. E tekintetben számos érdekes kutatási eredményeket hozott a Határon Átívelő Együttműködést Szolgáló Magyar–Szlovák Kormányközi Vegyes Bizottság által 2005–2006 folyamán végzett felmérése<sup>8</sup>, mely a szlovák-magyar testvér-települési kapcsolatban álló önkormányzatok tapasztalatainak az összegyűjtésére és az együttműködések helyzetének megismerésére irányult.

A szlovák–magyar testvér-települési kapcsolatok száma mintegy 320. A kapcsolattartás intenzitása tekintetében a települések több mint fele aktív, folyamatos, tartalmas kapcsolatokkal rendelkezik, ami nagyon kedvező, ugyanis az igazi eredményességhez szükségesek is a rendszeres kapcsolatok, így tervezhetők és valósíthatók meg stabilan és sikeresen a közös akciók. A települések negyede épített ki közepesen aktív, de tartalmas kapcsolatokat, míg az ad hoc együttműködések előfordulása 10%. A főképp protokolláris jellegű településközi kapcsolatok részaránya 8%.

Az önkormányzatok " véli úgy, hogy a közös rendezvények és események (sport, kultúra, stb.) lebonyolítása a testvér-települési kapcsolattartás elsődleges célja,

mely programok által lehetőség adódik egymás megismerésére, a nyelv gyakorlására, hagyományok ápolására, a nemzetiség identitásának erősítésére. Az önkormányzatok 20%-nál jelenik meg a bővülő lehetőségek felismerése, főképp az oktatási, nyelvoktatási, kulturális és csereüdülési lehetőségek területén. Az önkormányzatok 10%-a úgy gondolja, hogy a testvér-településeikkel együttes cselekvéssel hatékonyabban tudják megvalósítani különböző programjaikat (kulturális, környezetvédelmi és egyéb elképzeléseiket). A nemzetközi együttműködésben rejlő gazdasági lehetőségek kiaknázását, mint célt, csupán az önkormányzatok 7%-a jelölte meg. Bár kicsi ez az arány, de mégis mutatja, hogy kezd megjelenni az a szemlélet, amely meglátja a nemzetközi összefogásban rejlő gazdaságélénkítési és befektetésösztönzési lehetőségeket. Az idegenforgalmi és gazdasági vonzóerő növelését az önkormányzatok 4%-a, a vállalkozásokra gyakorolt kedvező hatások kiaknázását pedig 2%-a jelölte meg az együttműködések céljaként.

A fentiekben felvázolt jelenlegi együttműködési területeken kívül fontos azt látni, hogy a jövőre nézve milyen elképzelésekkel és szándékokkal rendelkeznek az önkormányzatok, milyen területeken kívánják fejleszteni az együttműködések. A jövőben az önkormányzatok elsődlegesen az ifjúsági kapcsolatokat szeretnék tovább erősíteni, a civil szervezetek közötti és a kulturális-hagyományőrző együttműködések mellett. A jövőbeni célok közt hangsúlyosabban jelenik meg a gazdasági együttműködés előnyeinek kiaknázására való törekvés, mint a jelenlegi aktivitások közt. A gazdasági együttműködés fejlesztését az önkormányzatok 7%-a, a vállalkozások közti kapcsolatok kialakítását pedig 5%-a jelölte meg kiemelt célként.

A tárgyalt felmérés továbbá kimutatta, hogy a testvér-települési kapcsolatrendszer fejlesztését, valamint a határ menti együttműködések célzó pályázati lehetőségeket nem kellő mértékben használják ki az önkormányzatok, ugyanis az önkormányzatok több mint  $\frac{2}{3}$  nem vett részt testvér-települési együttműködésekhez kötődő pályázatokon, valamint nem vett részt határ menti együttműködésre vonatkozó pályázatokon sem<sup>9</sup>. A benyújtott pályázatok közt a PHARE CBC pályázatok, ezt követően az EU Bizottság town-twinning pályázata, végül a Magyar–Szlovák–Ukrán Szomszédsági Program voltak a legnépszerűbbek. Az önkormányzatok legfőképp kulturális, turisztikai, infrastrukturális, intézményi együttműködési, környezetvédelmi területen pályáztak, továbbá közös rendezvények tartására, informatikai és gazdasági fejlesztésekre nyújtottak be pályázatokat.

A regionális fejlesztés további fontos szereplője a nonprofit szektor, mely az ország EU-hoz történő csatlakozásának kapcsán robbanásszerű fejlődésnek indult. Az uniós csatlakozást követően a szlovákiai civil társadalom (az önkéntes társadalmi szervezetek) részvétele a községek/városok/régiók fejlesztésében<sup>10</sup> és irányításában erőteljes növekedést mutat. A közeljövőben a regionális politikában a civil szervezetek akár a politikai pártok komoly ellenfeleivé nőhetik ki magukat<sup>11</sup>. Ez a napjaink-

ban egyre kézzelfoghatóbbá váló tendencia összhangban van az EU fejlesztési politikájának új irányjaival, melyek a központi, a regionális, a helyi és az uniós kormányzati szervek, a magánszektor, valamint a helyi és országos szintű civil szervezetek közötti együttműködést, partnerséget hangsúlyozzák. A civil szervezetek a regionális fejlesztés területén leggyakrabban a következő kihívásokkal és lehetőségekkel szembeesülnek:

- konzultáció, képzés,
- a monitoring szervezeteiben való részvétel,
- a területfejlesztés irányító testületeiben történő részvétel,
- a fejlesztési források megszerzésének a lehetősége.

2007 májusában, három évvel az uniós csatlakozást követően, mintegy 28 ezer regisztrált civil szervezet van Szlovákiában, mely közel 35%-os emelkedést jelent a 2004 májusához képest. Napjainkra a civil szektor makrogazdasági szinten jelentős tényezővé vált: szolgáltatásaik összértéke, valamint önmagában a közösségi fejlesztés értéke azt mutatja, hogy a szektor nem megfelelő működése, esetleges hanyatlása jelentős negatív hatással lenne a társadalmi-gazdasági fejlődés egészére. Ebből kifolyólag 2006 szeptemberétől számos fórumon tiltakozik a szlovákiai civil szektor a Fico-kormány azon szándéka ellen, mely szerint 2008-tól a kormány megszüntetné a 2%-os adófelajánlás lehetőségét környezetvédelmi, oktatási és emberjogi projektmokra.

A szlovákiai nonprofit szektor nagy várakozással tekintett az EU csatlakozás elé (ahogy azt fenti számbeli növekedés is mutatja), hiszen a csatlakozást követően számtalan olyan forrás nyílt meg számukra, melyek segítségével jelentős mértékben növelhették tevékenységük hatékonyságát és intenzitását. Az elvárások között fontos helyen szerepelt az is, hogy az uniós források végre lehetővé teszik a szervezetek hosszú távú és kiszámítható működését<sup>12</sup>, illetve a mindenkori állami szereplők nem „támogatói”, hanem végre partneri kapcsolatba kerülnek a nonprofit szervezetekkel.

Az elmúlt két év alatt a civil szervezetek hatékonysága és működése javult (amit a források átlátható felhasználása követelt meg<sup>13</sup>), valamint beigazolódott, hogy a civil szervezetek a területfejlesztés lényeges szereplőinek tekinthetőek, mert

- a civil szervezetek jelentős része tapasztalatot szerzett a pályázati rendszerekben,
- a területfejlesztés feladatainak jelentős része állami, önkormányzati feladatként nem végezhető el,
- a civil szervezetek képesek alternatív források felkutatására és megszerzésére megfelelő állami, önkormányzati együttműködés esetén,
- képesek meggyőzni, bevonni és mozgósítani a lakosságot a területfejlesztési programokban történő hatékony és öntevékeny részvételre,
- az EU fejlesztési támogatásainak jelentősebb része nem szerezhető meg a civil szervezetek nélkül,

- az EU fejlesztési programjainak egyre nagyobb része az alulról építkezés elve szerint épül fel, amely a civil szervezetek domináns részvételét feltételezi,
- a civil szervezetek érdekeltek a területfejlesztési programokban történő sikeres részvételben, mert ez számukra működési forrást és legitimitációt biztosíthat a helyi társadalomban.

A regionális fejlesztés szereplőinek áttekintése kapcsán végezetül szót kell ejteni a SzK Építésügyi és Régiófejlesztési Minisztériumának szárnyai alatt működő regionális fejlesztési ügynökségekről, melyek az elmúlt fél évtized alatt a regionális fejlesztés fontos lokális szereplőivé váltak (2007 májusában az országban összesen 34 ilyen ügynökség volt, ebből 13 a magyarlakta dél-szlovákiai régió városaiban).

#### 4. ábra. A regionális fejlesztési ügynökségek területi megoszlása



Megjegyzés: A 4. ábra szemlélteti a NUTS 3 (kerületi) és NUTS4 (járás) szinteket is.

Forrás: Saját szerkesztés

A regionális fejlesztési ügynökségek rendkívül fontos szerepet töltenek be a helyi és regionális partnerségek kialakításában, a fejlesztési programok megtervezésében, koordinálásában és az ügynökségekhez tartozó térség gazdasági fejlődésében. Az ügynökségek fő tevékenységüket tekintve információs pontokat jelentenek az EU forrásokkal kapcsolatban, tevékenységük – mely nagyon szerteágazó – így foglalható össze:

- hatékony együttműködés a regionális fejlesztési stratégiák és koncepciók kialakításában,
- nem beruházási (pl. helyi és térségi fejlesztési tervek, területrendezési tervek, vállalkozói tervek elkészítése stb.) és beruházási (pl. vállalkozói házak építése, ide-

- genforgalmi infrastruktúra rekonstrukciója stb.) programok, projektumok és tevékenységek megtervezése és megvalósítása,
- lehetőségek kialakítása és komplex javaslatok megvalósítása a régiók hosszú távú fenntarthatósága érdekében,
  - régiófejlesztési szervezetekkel és szakemberekkel való együttműködések kialakítása,
  - információ és tanácsadó szolgáltatások nonprofit szervezetek, vállalkozók, községek és városok számára EU és egyéb pályázatokkal/programokkal kapcsolatban,
  - vállalkozói tervek elkészítése,
  - helyi és regionális potenciál megfelelő mértékű kihasználása.

A regionális fejlesztés szereplőinek áttekintése kapcsán végezetül szót kell ejteni a vállalkozások számáról és szerkezetéről, mely elemek a regionális fejlődés mozgatórugói. Az uniós tagság a gazdaság dinamikus fejlődését váltotta ki, az elmúlt 4 évben rohamosan nőtt a vállalkozási kedv. 2004. december 31-én a jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma az országban megközelítette a 75 ezret, míg két évvel korábban még csak 60 ezer volt ezen vállalkozási formák száma. A legtöbb gazdasági szervezet kereskedelmi tevékenységet folytat, s ezen szervezetek 1/3-a Pozsony kerületben van bejegyezve. Az egyéni vállalkozások számát tekintve ehhez hasonlóan hatalmas számbeli robbanás ment végbe az uniós tagság elnyerését követően: 2004. december 31-én az egyéni vállalkozások száma meghaladta a 360 ezret, holott 2002. december 31-én az egyéni vállalkozások száma még csak 274,6 ezer volt. Az egyéni vállalkozások számának regionális megoszlását tekintve nem tapasztalható az országon belül átütő pozsonyi koncentráció, a Szlovákiában bejegyzett egyéni vállalkozásoknak mindössze 16,6%-a található Pozsony kerületben.

Az összes működő vállalkozás több mint 99%-a kis- és középvállalkozás (KKV). 2004-ben a KKV szektorban dolgozott az összes foglalkoztatott 69,5%-a, mely szám magas értéke érzékelteti a vállalatcsoport gazdasági súlyát – a társadalom széles rétegeinek megélhetése, jóléte függ a KKV szektorba tartozó vállalkozások fennmaradásától és teljesítményétől. A KKV szektor állítja elő az ország GDP-jének a 39,6%-át. A KKV-k regionális megoszlása 1000 gazdaságilag aktív lakosra átszámítva a legmagasabb a Pozsony kerületben (160 fő), míg a Kassa kerületben a legalacsonyabb (102 fő). A KKV szektor fejlesztése terén számottevő sikereket ért el az elmúlt évek során a szlovák kormány és a KKV-k képviselői által irányított Szlovák Nemzeti Kis- és Középvállalkozás-fejlesztési Ügynökség. Az egyik legjelentősebb sikerei közt említenődő, hogy tanácsadói irodahálózatot (az ország 14 városában vannak jelen e tanácsadói szolgáltatások) és vállalkozói inkubátorokat (az ország 8 városában) létesített.

1. táblázat: Vállalkozások számának megoszlása 2004-ben

Kerület, Szlovákia	Jogi személyiségű vállalkozások száma			Fizikai személyek egyéni vállalkozások száma		
	Számuk dec. 31.	részarány Szlovákiában %	Index 2004/ 2003	Számuk dec. 31.	részarány Szlovákiában %	Index 2004/ 2003
Pozsony	22 364	30,1	111,6	59 873	16,6	110,5
Nagyszombat	6 602	8,9	114,0	39 079	10,8	108,0
Trencsén	7 737	10,4	129,7	40 039	11,1	110,9
Nyitra	6 678	9,0	116,9	44 932	12,5	107,2
Zsolna	7 464	10,1	111,2	51 092	14,2	110,2
Besztercebánya	7 183	9,7	116,4	38 485	10,7	108,7
Eperjes	7 311	9,9	115,7	47 547	13,2	111,2
Kassa	8 868	12,0	115,1	39 331	10,9	106,8
Szlovákia	74 207	100,0	115,2	360 378	100,0	109,3

Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala, 2006

### Területi egyenlőtlenségek a makrorégiók szintjén

A regionális fejlesztés terén az EU gyakorlatnak megfelelően Szlovákiában 5 statisztikai regionális szintet különböztetünk meg. A legalsó szintnek – a NUTS<sup>14</sup> 5 szintnek – a települési szint felel meg. A NUTS 4 szinteket a települések csoportosításának eredményeképp kialakított járások alkotják, míg a NUTS 4 szintek csoportosításával létrehozott NUTS 3 szintekre a kerületek megnevezés használatos. A regionális fejlesztésről szóló 503/2001 Tt. számú törvény értelmében a gazdasági és szociális kohézió érdekében a kerületeket csoportosították nagyobb területi egységbe (legkevesebb 1, legtöbb 3 kerületről van szó), amelyek megnevezése kohéziós régió, makrorégió (ezek uniós statisztikai megjelölése NUTS 2 szint). Szlovákiában a 8 kerület összesen 4 makrorégiót alkot: Pozsony (Pozsony kerületből áll), Nyugat-Szlovákia (Nagyszombat, Nyitra és Trencsén kerületekből áll), Közép-Szlovákia (Besztercebánya és Zsolna kerületekből áll), Kelet-Szlovákia (Kassa és Eperjes kerületekből áll).

A négy szlovákiai makrorégió a gazdasági-társadalmi környezetüket illetően egy „kettészakadt” ország képét mutatja (Lelkes 2004a). A kedvező geopolitikai fekvésű nyugati országrész (a főváros és vonzástersege) és a Vág folyó középső és felső folyása menti városi övezetek magas vállalkozói aktivitást, magas bérszintet és alacsony munkanélküliséget mondhatnak magukénak, míg az ország keleti fele társadalmi-gazdasági szempontból stagnál, a munkaerő-piaci folyamatok tartósan kedvezőtlenek. – *Pozsony makrorégió* – területi kiterjedése az ország közigazgatási felosztása alapján megegyezik a Pozsony kerület területi kiterjedésével, az ország legfontosabb,



legnagyobb súlyú gazdasági tere, amely az országnak politikai és kulturális életében is vezető helyet foglal el. Profilját döntően meghatározza a főváros, Pozsony, mely az ország társadalmi, gazdasági és kulturális életének központja, Szlovákia legnagyobb ipari telephelye, a közlekedési hálózat gócpontja, legnagyobb bel- és külkereskedelmi piaca, az államigazgatási szervek székhelye. Ezen régióban dolgozik a szlovákiai kutatás-fejlesztés (K+F) szektorban dolgozók 50%-a.

- *Nyugat-Szlovákia makrorégió* – Szlovákia második legnagyobb súllyal bíró gazdasági tere, az országnak gazdasági, politikai és kulturális életében fontos helyet foglal el, dinamizmusa a második legkedvezőbb Pozsony makrorégió után. A régió profilját döntően a Nagyszombat-Trencsén-Nyitra háromszög határozza meg, ahol túlnyomó részben összpontosul a régió gazdasági és szellemi tőkéje.

**5. ábra. A kerületek és az uniós fejlesztési makrorégiók (NUTS 3 és NUTS 2 regionális szintek)**



Szerkesztette: Szerző

- *Közép-Szlovákia makrorégió* – Szlovákia harmadik legnagyobb súllyal bíró gazdasági tere. A régió profilját döntően meghatározzák a terület gazdasági tengelyeit képező Vág és Garam folyók völgyei, melyek mentén terülnek el a régió társadalmi, gazdasági és kulturális életének központjai (Zsolna, Besztercebánya), a régió legnagyobb ipari telephelyei, a közlekedési hálózat gócpontjai, legnagyobb bel- és külkereskedelmi piacai. A régió belül hatalmas gazdasági szakadék figyelhető meg észak-déli irányban: a régió déli – a magyar kisebbség által lakott – terét sújtják a legkedvezőtlenebb munkaerő-piaci viszonyok az országban (20% feletti munkanélküliségi ráta, az országos átlagtól közel 40%-al alacsonyabb bérek).

– *Kelet-Szlovákia makrorégió* – Szlovákia leggyengébb gazdasági makrorégiója, az országnak gazdasági és szociális problémákkal leginkább sújtott területe (a közel 400 ezer főt számláló szlovákiai roma populáció döntő többsége itt él). A régió profilját egyértelműen a kerületek székhelyei – Kassa és Eperjes – határozzák meg, melyek a terület társadalmi, gazdasági és kulturális életének központjai.

## A regionális fejlesztés dél-szlovákiai környezete

### *Dél-Szlovákia regionális, települési és demográfiai lehatárolása*

A dél-szlovákiai teret a szlovák-magyar határ mentén található és egyúttal számottevő magyar kisebbséggel rendelkező járások alkotják. Az országban található 79 járás közül a fenti meghatározásnak összesen 25 járás felel meg (Ábra 6), amelyek közt 9 speciális járás, ugyanis 5 járás Pozsony várost, míg további 4 járás Kassa várost alkotja. A 16 dél-szlovákiai járásban, valamint Pozsonyban és Kassán együttesen 2 144 624 fő lakik, akik közt 514 682 fő, a lakosság 24%-a, vallotta magát magyar nemzetiségűnek a 2001. évi népszámláláskor. Pozsonyt és Kassát nem számítva a magyar kisebbség lakónépességen belüli részaránya mintegy 11%-al magasabb, ami azt jelenti, hogy minden harmadik lakos magyar nemzetiségű.

Egy jól funkcionáló településhálózat a gazdasági fejlődés alapja. A piacgazdaságban nemcsak a vállalkozások között van piaci verseny, hanem az egyes települések, megyék és régiók is versengenek a fejlesztési forrásokért, jövedelmező vállalkozásokért, elismert szakemberekért, intézményekért, autópályáért stb.. Napjainkban egy régió sikeressége döntően attól függ, hogy nagyvárosai miként tudnak bekapcsolódni a nemzetközi városversenybe, betöltik-e „kapu-szerepüket” a régió többi településére tekintettel. A szlovák-magyar határmentéi településszerkezetének (és egyben az ország városszerkezetének) csúcsán Pozsony (428 672 fő) és Kassa (236 093 fő) állnak, e növekedési pólusok bírnak kimondottan nemzetközi társadalmi és gazdasági szerepkörrel.

A 16 dél-szlovákiai járásban összesen 1012 település található, melyek közt 41 város van. A régióban található városok többségének lakossága 20 ezer fő alatt marad, ettől több lakost 8 város mondhat a magáénak: Nyitra (86 726), Érsekújvár (42 262), Léva (36 538), Komárom (37 366), Losonc (28 332), Rimaszombat (25 088), Vágsellye (24 564), Dunaszerdahely (23 519). A dél-szlovákiai városok versenyének győztesei a nyugati fekvésű városok, amelyeknek sikerült az innovatív városfejlődés útjára lépni, míg Dél-Szlovákia középső és keleti felében fekvő városok marginális, lecsúszó városoknak számítanak.

**6. ábra. A dél-szlovákiai járások, melyek egyúttal számottevő magyar kisebbséggel rendelkeznek**



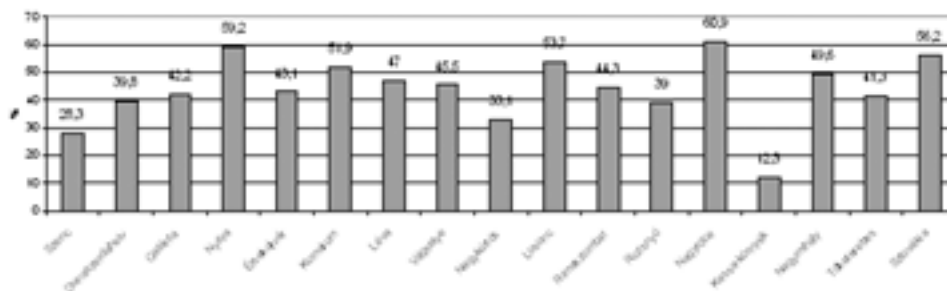
Megjegyzés 1: A dél-szlovákiai tér 25 járása: Szenc (SC), Galánta (GA), Dunaszerdahely (DS), Vágsellye (SA), Nyitra (NR), Érsekújvár (NZ), Komárom (KN), Léva (LV), Nagykürtös (VK), Lósonc (LC), Rimaszombat (RS), Nagyrőce (RA), Rozsnyó (RV), Kassa-környék (KO), Tóketerebes (TV), Nagymihály (MI), Pozsony 1 (B1), Pozsony 2 (B2), Pozsony 3 (B3), Pozsony 4 (B4), Pozsony 5 (B5), Kassa 1 (K1), Kassa 2 (K2), Kassa 3 (K3), Kassa 4 (K4)

Megjegyzés 2: A Pozsony 1 (B1), Pozsony 2 (B2), Pozsony 3 (B3), Pozsony 4 (B4), és Pozsony 5 (B5) járások alkotják Pozsony várost.

Megjegyzés 3: A Kassa 1 (K1), Kassa 2 (K2), Kassa 3 (K3) és Kassa 4 (K4) járások alkotják Kassa várost.

*Forrás: Saját szerkesztés*

**7. ábra. A városi lakosság részarányának megoszlása a 16 dél-szlovákiai járásban és Szlovákiában**



*Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala 2003*

A szlovákiai magyar kisebbség urbanizáltsági szintje messze elmarad az országos átlagtól, míg Szlovákia népességének csak 43,8%-a él vidéken, addig a magyar nemzetiség esetében ez az arány meghaladja a 61%-ot. A kisebbségi magyar populáció településszerkezetének további negatív jelensége, hogy csaknem minden 4. szlovákiai magyar az infrastrukturális ellátottság szempontjából problémás, kedvezőtlen élet-

körülményeket kínáló és a növekvő elvándorlás miatt előregedő népességű 1000 főnél kisebb településen él (Lelkes 2004b).

### ***Dél-szlovákiai területi egyenlőtlenségek a munkaerőpiac ágazati mutatóiban***

Egy régióon belül a foglalkoztatottak arányának ágazati megoszlása tükrözi a régió társadalmi és gazdasági sajátosságait. A foglalkoztatottság dél-szlovákiai ágazati szerkezetében előkelő helyen van a mezőgazdaság, amit részben a vizsgált tér természeti környezete magyaráz (Dél-Szlovákia az ország legjobb agráradottságaival rendelkező része, a mezőgazdasági termelés az ott élők alapfoglalkozásának számít évszázadok óta), másrészt pedig ezen agrárjelleg az elmúlt évtizedek csehszlovák/szlovák kormányzati politikának az eredménye (perifériaként kezelték, az infrastrukturális, ipari és idegenforgalmi beruházásokkal elsősorban a szlovák lakosságú régiókat célozták meg). Az ország uniós csatlakozása a dél-szlovákiai agrárium számára egyrészt piacnövekedést jelentett, másrészt azonban a hazai piaci verseny erősödését is. Ez utóbbiban az ágazat zöldségtermesztési ága összeroppant a külföldről beáramló olcsó zöldségekkel szembeni árversenyben, aminek következtében az elmúlt 2 év alatt az évtized elejére stabilizálódott agrármunkaerő lélekszáma mintegy 10%-al esett vissza. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az uniós forrásoknak köszönhetően összességében az agrárium versenyképessége növekedett (bár a szomszédos reformállamoktól eltérően lényegesen kevesebb támogatást kaptak a szlovákiai agrár-vállalkozások).

A dél-szlovákiai ipar mutatói általában elmaradnak a szlovákiai átlagtól. A kevés ipari termelés (elsősorban élelmiszeripar, építőipar, bányaiipar, textilipar), melynek otthont adtak a magyar kisebbség által lakott dél-szlovákiai régiók, az 1990-es években csaknem teljesen leépült régió középső és keleti részén – aminek következtében tartósan magas munkanélküliségi ráta sújtja ezen régiókat (Korec 2005). Az elmúlt fél évtizedben kedvező ipari foglalkoztatási folyamatok (mindenekelőtt az élelmiszeriparon és az elektrotechnika-iparon belül) egyértelműen csak Dél-Szlovákia nyugati járásait és városait érintették (és segítették csökkenteni a munkanélküliséget). A régió középső és keleti járásaiban elvétve ment egy-két munkahelyteremtő ipari beruházás (Losonc, Kenyhec).

Az ország az uniós csatlakozással párhuzamosan a világ egyik legnagyobb autógyártójává vált – köszönhetően a francia Peugeot-Citroen és a dél-koreai Kia autógyárak 2004–2006 időszakban végrehajtott hatalmas autóipari beruházásainak Nagyszombatban és Zsolnán. A szlovákiai iparban tehát jó kilátásai vannak olyan vállalatnak, amelynek sikerül a gépkocsigyártók szállítói közé besorakozni. Ezen tények fényében Dél-Szlovákia ipari szerkezete rövid és középtávon arra van ítélve, hogy a gépjárműipart szolgálja. E tekintetben példaértékű Dunaszerdahely és Nagymegyér

városok sikertörténete, ahol a városok stratégiai fontosságú elhelyezkedésének és a megfelelő szabad munkaerőnek köszönhetően több esztendeje sikeres autóiipari beszállítók telepedtek meg (a megrendelőik közt a szlovákiai autógyárak mellett fontos szerepet játszik a győri Audi is), s közel 1500 munkahelyet teremtettek. A autóiipari beruházásokban rejlő biztató dél-szlovákiai jövőt támasztja alá, hogy 2007 tavaszán újabb két autóiipari beruházás telepedett meg Dél-Szlovákiában: az akkumulátorokat gyártó osztrák BannerBatterien vállalat a Dunaszerdahely melletti Egyházkarcsán építi fel új üzemét (a 60 millió eurós beruházás eredményeként évi 3 millió darab akkumulátor gyártására alkalmas üzem épül meg, ahol 200 embert alkalmaznak majd), míg a dél-koreai Sewon Rimaszombatban lát neki a főként kábelkötegeket gyártó üzemének a kiépítéséhez (ahol 1 000 embert kívánnak foglalkoztatni 2008-tól).

A terciér szektorban foglalkoztatottak népességen belüli részaránya elmarad az országos átlagtól, amit a már korábban említett alacsony urbanizáltsági szint és a cseh-szlovák/szlovák kormányzati politikák magyaráznak. Azonban a jövőt illetően kedvező jel lehet, hogy a terciér szektor gazdasági szerepe folyamatos erősödést mutat, amivel párosul az ágazatban foglalkoztatott munkaerő számának stabil növekedése is. Ezen létszámnövekedés elsősorban a dél-nyugati régióban jelentős – amiben kiemelkedik a kereskedelem és az idegenforgalom hatása<sup>15</sup>. Az elkövetkező években a terciér szektorban dolgozók számának növekedéséhez számottevő mértékben hozzájárulhatnak az uniós csatlakozás következtében a tárgyalt régió nyugati felében megtelepülni szándékozó fuvarozási-logisztikai vállalatok, amelyek nagy érdeklődést mutatnak ezen régió iránt egyrészt a Bécs–Budapest–Pozsony fejlesztési háromszög közelsége, másrészt a rendelkezésre álló és uniós viszonylatban olcsó munkaerő miatt. A fuvarozási-logisztikai terciér ágazat régióbeli fényes jövőjét támasztja alá a Metrans Danubia Rt. 180 millió euró ráfordítással Dunaszerdahelyen megépült logisztikai ipari parkja, amely az európai viszonylatban egyre jelentősebb kombinált fuvarozást szolgáló átrakodó-állomás lett. A terminált 2006 végéig 200 ezer négyzetméternyi területen építették fel, amely Prága után a második legnagyobb, ilyen célú létesítmény Közép-Kelet-Európában (itt rakják majd át, s indítják tovább azokat a konténereket, amelyek vasúton vagy a közúton érkeztek). A logisztikai centrum alkalmazottainak a száma az induláskor négyszáz fő volt, de a szatelitcégeknek köszönhetően a közeljövőben várhatóan további 1500 új munkahely teremődik a régióban.

### ***Dél-szlovákiai területi egyenlőtlenségek a munkanélküliségi viszonyokat illetően***

A társadalmi-gazdasági folyamatok alakulása és egyenlőtlen területi megoszlása kitűnően követhető a munkanélküliségi folyamatokból, amelyek hűen adják vissza egy-egy régió társadalmi-gazdasági problémáit. 2006. április 30-án a 120 136 fő munkanélkülit tartott nyilván a Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala a szá-

mottevő magyar kisebbség által lakott 16 dél-szlovákiai járásban<sup>16</sup>. Két évvel korábban, az ország EU-ba történő lépésének előestéjén a regisztrált munkanélküliek száma 42 705 fővel volt több, akkor ugyanis az érintett régióban összesen 162 841 fő munkanélkülit tartott nyilván az illetékes hivatal.

Két évvel az EU taggá válás után a munkanélküliségi szint országos mértéke 11,04% volt, mely érték munkaerő-piaci körülmények jelentős javulásáról tanúskodik. Az országos átlagtól kedvezőbb munkapiaci viszonyokat – a munkanélküliségi rátát véve figyelembe – immár 5 magyar jellegű járás mondhatott a magáénak: Nyitrai, Dunaszerdahelyi, Galántai, Szenci, Komáromi. Az utóbbi járásban a foglalkoztatottsági körülmények javulása elsősorban a szomszédos magyarországi ipari parkoknak köszönhető, ugyanis Szlovákia és Magyarország uniós csatlakozását követően Magyarországon megszűntek a szlovákiai munkaerő foglalkoztatásának számtalan akadálya, amelyek korábban fékeztek a szabad munkaerővándorlást.

A dél-szlovákiai maximális és minimális munkanélküliségi szint megoszlását illetően nem történt nagy változás az uniós tagság első két évében: 2006 áprilisában a legkedvezőtlenebb dél-szlovákiai munkanélküliségi szint (Rimaszombati járás) változatlanul a legkedvezőtlenebb értéknek számított országos viszonylatban is, míg a legkedvezőbb dél-szlovákiai munkanélküliségi szint (Szenci járás) a 7. legkedvezőbbérték volt országos viszonylatban.

**2. táblázat. A munkanélküliségi ráta regionális megoszlása két évvel az EU-ba lépést követően**

Régió (járás, kerület, ország)	2006. IV. 30-án (%)	Sor- rend	Régió (járás, kerület, ország)	2006. IV. 30-án (%)	Sor- rend	Régió (járás, kerület, ország)	2006. IV. 30-án (%)	Sor- rend
Rimaszombat	29,88	1	Szinna	14,41	28	Dunaszerdahely	8,42	55
Nagyróce	28,52	2	Sztropkó	13,70	29	Turócszentmárton	8,41	56
Tóketerebes	24,58	3	Vágsellye	12,34	30	Bán	8,08	57
Késmárk	24,42	4	Homonna	12,08	31	Vágbeszterce	8,03	58
Nagykürtös	24,33	5	Érsekújvár	11,99	32	Nyitra	7,57	59
Rozsnó	24,19	6	Rózsahegy	11,65	33	Galgóc	7,55	60
Szobránc	21,90	7	Stubnyafürdő	11,57	34	Szokolca	7,13	61
Kassa-környék	21,65	8	Alsókubin	11,16	35	Besztercebánya	6,99	62
Losonc	21,48	9	Nagybicsse	11,11	36	Nagyszombat kerület	6,99	
Kisszeben	21,10	10	Nyitra kerület	11,10		Galánta	6,75	63
Poltár	20,86	11	Szlovákia	11,04		Trencsén kerület	6,37	
Gölnicbánya	20,56	12	Kiszucaújhely	10,93	37	Miava	5,85	64
Nagy Mihály	19,03	13	Poprád	10,87	38	Zsolna	5,76	65
Varannó	18,70	14	Zólyom	10,59	39	Nagyszombat	5,65	66
Korpona	18,24	15	Simony	10,54	40	Vágújhely	5,29	67
Zsarnóca	17,99	16	Kassa 2	10,32	41	Pöstyén	5,22	68
Besztercebánya kerület	17,87		Aranysmarót	10,28	42	Puhó	4,72	69
Kassa kerület	17,56		Komárom	10,11	43	Malacka	4,63	70
Selmecbánya	17,19	17	Ólubló	10,10	44	Ilava	4,18	71
Mezőlaborc	16,88	18	Nagytapolcsány	10,01	45	Bazin	3,36	72
Lőcse	16,66	19	Turdossin	10,00	46	Szenc	3,31	73
Léva	16,31	20	Kassa 3	9,88	47	Trencsén	3,12	74
Bártfa	16,25	21	Kassa 1	9,33	48	Pozsony kerület	2,62	
Felsővízköz	16,25	22	Námesztó	9,17	49	Pozsony 5	2,43	75
Igló	16,19	23	Csaca	8,92	50	Pozsony 3	2,18	76
Gyetva	16,12	24	Szenice	8,85	51	Pozsony 2	2,11	77
Eperjes kerület	15,50		Liptószentmiklós	8,83	52	Pozsony 1	1,96	78
Breznóbánya	15,19	25	Zsolna kerület	8,80		Pozsony 4	1,93	79
Garamszentkereszt	14,95	26	Kassa 4	8,60	53			
Eperjes	14,66	27	Privigye	8,49	54			

Megjegyzés: 2006. április 30-i állapot

Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala, 2006

A dél-szlovákiai régió munkaerő-piacának elsődleges problémája a tartós munkanélküliség – 2006 tavaszán a regisztrált munkanélküliek közel 60%-a várt már több mint egy éve munkalehetőségre. Ez a problémakör évről évre nő, ugyanis a tartósan munkanélküliek szakmai képzettségének megfelelő munkahelyteremtő beruházás már egy évtizede várat magára a régió járásainak többségében. A legkedvezőtlenebb a helyzet a Nagykürtösi és a tőle keletre fekvő járásokban, ahol a nyilvántartottak közel 3/4 már egy éve sikertelenül próbál elhelyezkedni, míg az álláskeresők 1/3-nál ez az időtartam a két évet is meghaladja (a Rimaszombati járásban a regisztrált munkanélküliek 52%-a legalább két éve nem tud elhelyezkedni)<sup>17</sup>.

**8. ábra. A munkanélküliségi ráta területi megoszlása járások szintjén – két évvel az EU-ba lépést követően (2006. április 30-i állapot)**



*Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala, 2006*

*Szerkesztette: Szerző*

A nyilvántartott munkanélküliek közül a legtöbb álláskereső a géplakatos, kőműves, festő és mázoló, mezőgazdasági munkás, élelmiszer és egyéb bolti eladó szakmát képviseli. A regisztrált munkanélküliek közel 1/3-a dolgozott segédmunkásként az utolsó munkahelyén. A munkanélküliek nemi összetételének a vizsgálatokor szembevetünik, hogy a régió összes járásában a férfiak aránya jóval magasabb. Ez mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy a gazdasági szerkezetváltás során elsősorban azokban az ágazatokban történt létszámleépítés, ahol a nők foglalkoztatottsága alacsonyabb volt (bányaiipar, szerszámgyártás, mezőgazdaság, stb.).

A munkaerőpiacon való elhelyezkedés problémája leginkább a mindössze alapköltségi, szaktanintézeti, illetve szakközépiskolai végzettséggel rendelkezőket sújtja. Az utóbbi két intézménytípus évről-évre újratermeli a munkapiacra túlkínálatként jelentkező szakmunkásokat és szakközépiskolai végzettségűeket<sup>18</sup>. Néhány szakmában egyre kilátástalanabbak a pályakezdők és a nem pályakezdők esélyei az elhelyezkedésre (ilyenek például a mezőgazdasági szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők).

2007 májusában, három évvel az uniós csatlakozást követően a munkanélküliség erőteljes térségi és települési differenciáltsága alapján öt sajátosság figyelhető meg a vizsgált térségben a munkanélküliség területi megoszlását illetően.



– *Nyugat-kelet dualizmus*

A munkaerő-piaci vonzáskörzetek földrajzi koordinátái alapján nyugat-keleti irányban munkanélküliség mértéke szerinti lejtő figyelhető meg. Közel hatszoros eltérés érzékelhető a legjobb mutatókkal rendelkező nyugati járások, valamint a kedvezőtlen munkaerő-piaci viszonyokkal rendelkező keleti járások között.

– *Társadalmi-gazdasági elmaradottság – munkanélküliség*

Az elmaradott infrastruktúrájú és kedvezőtlen társadalmi és gazdasági szerkezetű régiókban a munkanélküliség lényegesen magasabb, mint a kedvező infrastruktúrával, humán erőforrás és gazdasági szerkezettel rendelkező régiókban.

– *Területi stabilitás*

A munkanélküliség területi különbségei gyakorlatilag változatlanok – a munkanélküliség szempontjából legkedvezőtlenebb helyzetű munkaerő-piaci körzetek 2007-ben szinte kivétel nélkül megegyeznek az évekkal korábbiakkal. A munkanélküliség abszolút értéke körzetenként változott, de a térségek relatív helyzete mozdulatlan, ezzel is jelezve, hogy a dél-szlovákiai régió munkanélküliségének mélyben gyökerező okai rövid távon nehezen változtathatók.

– *Falusi és városi munkanélküliség*

A területi különbségek másik meghatározó tényezője a településtípusok, településnagyság-csoportok közötti különbség. A munkanélküliség a falun élő munkavállalókat erőteljesebben érintette, mint a városiakat. Részben a meglévő képzettségbeli és iskolázottsági különbségek miatt, részben azon oknál fogva, hogy a falusi munkavállalók többsége a leginkább sújtott szférában, az agráriumban dolgozott.

– *Geopolitikai helyzet szerepe*

A dél-szlovákiai régió határ menti periférikus fekvése az uniós csatlakozás előtt negatívan hatott a terület társadalmi-gazdasági fejlődésére, 2004 májusa után azonban a határ menti fekvés versenyelőnyt jelent a tárgyalt régió számára, fokozottan azon dél-szlovákiai régiókban, amelyek fejlett magyarországi régiókkal szomszédosak. A határon átnyúló együttműködések konkrét és lényeges eszközei lehetnek a terület potenciális lehetőségeinek feltárásában és kihasználásában.

Az elkövetkező években a dél-szlovákiai munkanélküliség csökkentéséhez legjelentősebb mértékben a régió turisztikai és logisztikai potenciáljának a kihasználása, illetve a régióban megvalósítandó ipari parkok járulhatnak hozzá. Az utóbbi beruházások tényleges létrehozására azonban több belső és külső tényező fékező hatással van. A belső faktorok közt kiemelendő a telkek tisztázatlan tulajdonosi szerkezete, az elmaradott infrastruktúra, az önkormányzatok problémás gazdasági helyzete, a képzett munkaerő hiánya, illetve azok elvándorlása, valamint az állami támogatásnak az ipari parkok ügyében hiányzó egységes szabályrendszere. A dél-szlovákiai ipari parkok létrehozását fékező legjelentősebb külső tényező több környező országnak (Romá-

nia, Ukrajna, Bulgária) a szlovákiai bérszinttől lényegesen alacsonyabb bérszintje<sup>19</sup>. Az elkövetkező években a dél-szlovákiai munkanélküliek számának fogyásához továbbá hozzájárulhat még az a tény is, hogy Dél-Szlovákia az uniós felsőoktatási tér részévé vált, így a szlovákiai magyar kisebbség tagjai számára megnyíltak a magyarországi felsőoktatási intézmények kapui, a magyar kisebbség tagjai nyelvi akadály nélkül szerezhetnek felsőfokú végzettséget, így növelve a munkaerőpiaci versenyképességüket. A magyarországi felsőoktatási intézmények iránti hatalmas érdeklődés bizonyítéka, hogy 2006-ban már – első ízben – a Magyarországgal szomszédos országok közül Szlovákiából jelentkeznek a legtöbben magyarországi felsőoktatási képzésre (összesen 933-an), annak ellenére, hogy a korábbiaknál jóval szélesebb lehetőség van a szülőföldön is magyarul tanulni (Horváth, Riz 2006). A dél-szlovákiai humán erőforrás jövőbeni fejlesztésében természetesen nem hagyható figyelmen kívül az uniós csatlakozással egyidőben Komáromban megalapított Selye János Egyetem, ahol 2006 szeptemberében már ezer nappali és ezerszáz levelező tagozatos diák kezdte meg az új tanévet.

### ***Dél-szlovákiai területi egyenlőtlenségek a munkaerőpiac bérezési szintjeiben***

Az EU-hoz történő felzárkózás egyik sarkalatos kérdése a bérek felzárkózása, amely alapvetően két nézőpont miatt kerül előtérbe: egyrészt a gazdaság nemzetközi versenyképessége, másrészt a társadalmi jólét, életszínvonal alakulása szempontjából (Viszt, Adler 2001). 2004-ben a magyar kisebbség által lakott 16 járás közül egyetlen járás sem tartozott az első 30 legmagasabb átlagkeresetű járás közé az országban.

2005-ben Szlovákiában a statisztikai hivatal által kimutatott átlagbér mintegy 18 400 Sk volt. A fővárostól kelet felé távolodva a bérek nagysága erőteljesen csökken. A megélhetési nehézségeket tehát a régió középső és keleti körzeteiben a magas munkanélküliség mellett az alacsonyabb jövedelmi viszonyok is fokozzák (az átlagkereset az országos átlagtól 25-30%-al alacsonyabb), s együttes hatásuk miatt az utóbbi években a háztartások túlnyomó része pénzügyi nehézségekkel küzd (Michálek, 2005). A közép- és kelet-szlovákiai járasok településein a munkalehetőség hiánya miatt sokan elvállalják a minimálbérért felkínált munkalehetőségeket is, amelyek nagysága 2005 október 1-től 2006 október 1-ig 6900 Sk volt (a minimál órabér 39,70 Sk) a Dzurinda-kormány határozata értelmében.

Az alacsony dél-szlovákiai bérszint mellett azonban fontos megemlíteni, hogy a dél-szlovákiai tér több járásában az uniós csatlakozás után a bérszintek növekedési üteme felgyorsult, amit legfőképpen a magyarországi ipari parkok által nyújtott munkahelyeknek köszönhető. 2005-ben a 16 határ menti járásból 4 járásban (Losonci, Komáromi, Nagykürtösi, Vágsellyei) a bérszintek növekedési indexe meghaladta az országos átlagot, amire az uniós csatlakozást megelőzően nem volt példa.

Az elkövetkező években a 2006 nyarán hatalomra jutott Fico-kormány a minimálbérek jelentős emelését tervezi (a kormány elképzelése szerint a minimálbért az átlagkeresetek 60%-ban kellene meghatározni), amit azonban a gazdasági szakértők többségén kívül a munkaadók és az egyéni vállalkozók is elleneznek<sup>20</sup>. Ezen szándék megvalósítása felé tett első lépésként értelmezhető, hogy a Fico-kormány 2006 október 1-től a havi minimálbért 7600 Sk-ra emelte (a minimál órabér 43,70 Sk-ra növekedett).

### 3. táblázat. Az átlagkeresetek regionális megoszlása

Szlovákia, kerület, járás	Bruttó átlagkereset 2004-ben Sk-ban	Sorrend a járások szintjén	Szlovákia, kerület, járás	Bruttó átlagkereset 2004-ben Sk-ban	Sorrend a járások szintjén
Szlovákia	17 444	–	Rózsahegy	16 324	19
Pozsony kerület	22 969	–	Stubnyafürdő	12 302	72
Pozsony 1	23 250	4	Turdossin	13 568	55
Pozsony 2	24 328	2	Zsolna	16 550	18
Pozsony 3	21 811	5	Besztercebánya kerület	14 760	–
Pozsony 4	24 133	3	Besztercebánya	15 562	26
adjustrightPozsony 5	21 357	6	Selmecbánya	15 753	24
Pozsony összesen	23 350	–	Brezsnóbánya	15 802	23
Malacka	20 147	7	Gyetva	13 319	56
Bazin	16 130	22	Korpona	13 153	58
Szenc	17 435	11	Losonc	12 772	65
Nagyszombat kerület	16 221	–	Poltár	13 076	60
Dunaszerdahely	13 921	52	Nagyróce	14 342	48
Galánta	15 035	34	Rimaszombat	13 101	59
Galgóc	16 734	15	Nagykürtös	11 813	78
Pöstyén	15 597	25	Zólyom	14 506	42
Szenice	15 051	33	Zsarnóca	13 846	53
Szokolca	17 650	10	Garamszentkereszt	16 728	16
Nagyszombat	18 166	9	Eperjes kerület	13 846	–
Trencsén kerület	15 127	–	Bártfa	11 122	79
Bán	12 991	62	Homonna	14 355	46
Ilava	14 472	44	Késmárk	14 965	35
Miava	15 167	31	Lőcse	12 564	67
Vágújhely	16 222	20	Mezőlaborc	12 032	76
Simony	12 462	68	Poprád	16 162	21
Vágbeszterce	15 243	29	Eperjes	14 349	47
Privigye	15 473	28	Kisszeben	12 886	64
Puhó	18 167	8	Szinna	11 832	77
Trencsén	14 626	38	Ólubló	13 069	61

Szlovákia, kerület, járás	Bruttó átlagkereset 2004-ben Sk-ban	Sorrend a járások szintjén	Szlovákia, kerület, járás	Bruttó átlagkereset 2004-ben Sk-ban	Sorrend a járások szintjén
Nyitra kerület	14 641	–	Sztropkó	12 370	70
Komárom	12 929	63	Felsővízköz	12 246	73
Léva	14 495	43	Varannó	12 325	71
Nyitra	15 057	32	Kassa kerület	17 064	–
Érsekújvár	14 527	41	Gölnicbánya	12 397	69
Vágsellye	16 834	13	Kassa 1	16 601	17
Nagyatpolcsány	14 360	45	Kassa 2	24 972	1
Aranyosmarót	14 789	36	Kassa 3	14 584	40
Zsolna kerület	15 413	–	Kassa 4	15 362	27
Nagybiccse	14 341	49	Kassa környék	14 132	50
Csaca	12 165	74	Nagymihály	14 120	51
Alsókubin	15 215	30	Rozsnyó	14 702	37
Kiszucaújhely	16 771	14	Szobránc	12 092	75
Liptószentmiklós	14 606	39	Igló	13 693	54
Turócszentmárton	16 948	12	Töketerebes	12 731	66
Námesztó	13 317	57			

Megjegyzés 1: 2004-re vonatkozólag s a legalább 20 főt foglalkozató munkahelyekről van szó.

Megjegyzés 2: 2004-ben 1 euro átlagosan 39,50 Sk körül mozgott.

Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala, 2006

### ***Dél-szlovákiai területi egyenlőtlenségek a nemzetközi munkaerő-migrációt illetően***

Az elmúlt két év rácsólt azokra a várakozásokra, hogy Szlovákia uniós csatlakozását követően a szlovákiai munkaerő tömegesen hagyja majd el az országot a régi tagállamok irányába. Két évvel az EU bővítést követően megállapítható, hogy a sokak által feltételezett nyugat-európai irányú munkaerő-migráció nem vált valóra, sőt, egy korábban keveset tárgyalt új munkaerő-piaci jelenség figyelhető meg. Ez pedig a szlovákiai munkaerőnek Csehországba és Magyarországra történő áramlása, mivel a szlovákiai munkaerő számára – az alacsony szlovákiai bérek és a magas szlovákiai munkanélküliség miatt – mindkét szomszédos új uniós állam is vonzó munkaerő-piaci körülményeket kínál. Szlovákia uniós csatlakozását követően az előbbiben a hivatalosan munkát vállaló szlovák állampolgárok száma 77 ezer fő, az utóbbiban 20 ezer fő<sup>21</sup>. A Csehországban és Magyarországon ténylegesen dolgozók lélekszáma azonban a hivatalos adatoktól mintegy 50%-al magasabb (a SzK Munka-, Szociális- és Családügyi Minisztériuma becslése alapján).<sup>22</sup>

A dél-szlovákiai munkaerő esetében a fenti két állam (Csehország, Magyarország) felé irányuló migráció mértéke elsősorban Magyarország irányába jelentős. A döntően Magyarország felé irányuló munkaerő-migráció 5 tényezővel magyarázható:

- a dél-szlovákiai régiók munkanélküliségi szintje lényegesen magasabb a szomszédos magyarországi régiók munkanélküliségi szintjétől,
- a magyarországi átlagbérek kb. 30%-al magasabbak a szlovákiai átlagbéreknél,
- a magyarországi minimálbér mintegy 40%-al magasabb a szlovákiai minimálbértől,
- a magyarországi munkavállalás a földrajzi közelség miatt megoldható sok esetben napi ingázással,
- a dél-szlovákiai munkaerő jelentős hányada a magyarországi munkavállalás során nem ütközik nyelvi korlátokba (a határ déli oldalán munkát vállalók döntő hányada magyar nemzetiségű).

A Magyarországon dolgozó szlovák állampolgárok közel kétharmada Dunaszerdahely, Érsekújvár, Komárom, Párkány és Ipolyság vonzáskörzetéből utazik magyarországi munkahelyére, amelyek majdnem teljes mértékben Vác, Esztergom, Komárom, Tatabánya és Győr környékén lévő ipari vállalatok. Az ingázók száma Szlovákia keleti részén is emelkedik, azonban a kelet-szlovákiai ingázók is elsősorban Magyarország északnyugati területein elhelyezkedő cégeknél állnak alkalmazásban, mivel keleten kevés munkaalkalmat biztosító perifériaterületek érintkeznek egymással a határ két oldalán (Baranyi, Balcsók 2004).

A szlovákiai munkaerő többsége a gyártásban helyezkedik el, s döntő többségüket nagyvállalatok alkalmazzák. A közép- és felsővezetésben, valamint szellemi munkakörben lényegében elhanyagolható a szlovákiai munkaerő jelenléte (összesében mindössze néhány száz főről van szó).

#### 4. táblázat. A szlovák állampolgárok magyarországi munkavégzésre való kölcsönzésének SWOT-elemzése

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> <li>– a magyarországi munkaadó jelentős költségmegtakarítása (legfőképpen a Szlovákia és Magyarország közt fennálló adó és bérszintbeli különbségek miatt)</li> <li>– a munkavállalók gyors pótlása</li> <li>– az alacsony képzettségű szlovákiai munkaerő számára bevételi forrás biztosítása</li> <li>– a munkanélküliségi ráta csökkenése Szlovákiában</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– a munkaerő-kölcsönzésben levő foglalkoztatottak motiválatlansága a munkaszerződések ideiglenes volta miatt</li> <li>– a munkaerő-kölcsönzésben levő foglalkoztatottak kiszolgáltatottsága</li> <li>– állandó munkaszerződés hiányában a foglalkoztatottak létbiztonságának elvesztése</li> </ul>
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> <li>– a munkaerő-kölcsönzésben levő foglalkoztatottak közös fellépése jobb bérezési feltételekért</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>– a magas fluktuáció és a munkaerő motiválatlansága destabilizálhatja a termelést</li> </ul>

*Forrás: Saját szerkesztés.*

A Magyarországon munkát vállaló szlovák állampolgárok döntő többségénél a napi ingázás jellemző, valamint az, hogy alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek s

nem állandó alkalmazotti státuszban vannak, hanem munkaerő-kölcsönzési formában dolgoznak (a munkaerő-kölcsönző cégek állnak szerződéses viszonyban a magyarországi ipari nagyvállalatokkal). A Magyarországon állandó alkalmazásban levők lélekszáma messze elmarad a Magyarországon munkaerő-kölcsönzési formában dolgozók száma mögött, valamint ezen csoportba tartozók meghatározó ismertetőjege, hogy többségük magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik.

Tekintettel arra, hogy Szlovákia és Magyarország egyazon gazdasági és politikai unióhoz tartozva a jövőben is egymás kölcsönös és együttes gazdasági fejlődésében érdekelt, az elkövetkező 1-2 éven belül elkerülhetetlen lesz egy határ menti regionális foglalkoztatáspolitikai együttműködés kialakítása Szlovákia és Magyarország közt. Napjainkban a szlovák-magyar határon átnyúló regionális foglalkoztatáspolitikai együttműködés legsikeresebb színterének a Dunaszerdahelyi járás és Győr-Moson-Sopron Megye alkotta régió számít, ahol a Dunaszerdahelyi járás Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala és a Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ által 2005-ben aláírt Foglalkoztatási Paktum új fényben világítja meg a határon átnyúló munkaerő-piaci folyamatok kezelését. Ezen kezdeményezés célja a szlovákiai és a magyarországi foglalkoztatási színvonal növelése, a munkanélküliség csökkentése, új munkahelyek teremtése a térség gazdasági társaságainak a bevonásával, valamint a meglévő munkahelyek megőrzéséhez szükséges szakképzések beindítása és az illegális munkavállalás megszüntetése. Az egyezmény előírányozza egy munkaerő-piaci adatbázis létrehozását, mely a regionális munkaerőpiac feltérképezése által elősegíti majd a jelenlegi munkanélküliek munkavállalását, valamint nagy figyelmet szentel a nők, a pályakezdők és a megváltozott munkaképességű személyek munkaerő-piaci lehetőségeinek az elősegítésére.

Alcím A területfejlesztés és a szlovákiai magyarság (politikai környezet, önkormányzatok, nonprofit szféra, vállalkozások)

A szlovákiai kormányzati intézkedések a területfejlesztési politikában 1998-ig a korábbi évtizedek területfejlesztési gyakorlatát követték – kevés kivételtől eltekintve elsősorban a szlovák nemzetiségű lakosság által lakott falvak és régiók fejlesztését célozták (ezt támasztja alá többek közt a magyar kisebbség által lakott régiók közlekedési infrastruktúrájának katasztrofális állapota). A magyar kisebbség által lakott dél-szlovákiai régió erőteljes gazdasági és szociális felemelkedése, valamint az ország többi régiójához való felzárkózásának folyamata az 1998-as parlamenti választásokat követően kezdődött el.

A szlovákiai magyar tér az elmúlt 8 év alatt viszonylag kedvező regionális fejlesztési megközelítésnek örvendhetett, amiben döntő tényező az MKP kormánytagsága volt – az elmúlt két választási ciklusban a SzK Építésügyi és Regionális Fejlesztési Minisztériuma, a SzK Környezetvédelmi Minisztériuma az MKP irányítása alatt volt, az MKP jelöltje töltötte be a regionális politikáért felelős kormány-alelnöki

tisztséget, valamint 2002-2006 közt a SzK Mezőgazdasági Minisztériumát is az MKP vezette. Az MKP kormányzati szerepvállalásának eredményeképpen elfoglalt miniszteri székeken kívül a magyarlakta régiók fejlődéséhez az is hozzájárult, hogy megváltozott az a légkör, ami a felvidéki magyarokat körülvette (bár a nemzeti hovatartozásból eredő konfliktusok nagy része nem oldódott meg, mégis, az MKP koalíciós részvétele a közélet elfogadott, jelentős szereplőivé tette a magyarok képviselőit, a szlovák lakosság is kisebb gyanakvással fogadta a magyarok részéről elhangzott javaslatokat, terveket). A fentiekben vázolt vezetői-irányítói pozíciók és a magyar kisebbségnek javuló megítélése a többségi nemzet részéről hozzásegítették a déli régiót annak versenyképes felzárkózásához az ország többi részéhez: támogatva a források igazságos szétosztását és az állami regionális fejlesztési intézményi hálózat megfelelő kiépítését a magyarlakta régiókban.

Az uniós csatlakozást követően a központi kormányzati intézkedések mellett a regionális önkormányzatok is fontos fejlesztés-hozatali szereplőkké léptek elő. A szlovákiai magyarság által lakott régió területe a nagy kelet-nyugati kiterjedéséből adódóan 5 regionális önkormányzati régióhoz tartozik. A regionális fejlesztés támogatásáról szóló 503/2001 Tt. számú törvény értelmében 2003-tól valamennyi kerület rendelkezik gazdasági és szociális fejlődésének középtávú programjával. E programokban a szlovák-magyar határvidéket érintő fejlesztési elképzelések, a terület fent vázolt feldaraboltsága miatt, mellőzik a határ mente természetes régióit, a fejlesztési dokumentumok a déli területeiket képző és jelentős magyar kisebbséggel rendelkező települések és kistérségek fejlesztését mindenekelőtt észak-déli irányban tárgyalják, mellőzik a szlovák-magyar határ mente átfogó fejlesztését. A szlovák-magyar határ menti régiók közti természetesen kínálkozó kelet-nyugati fejlesztési lehetőségeket nem, vagy alig érintik (a kevés kivétel közt talán a legjelentősebb a Pozsony-Dunaszerdahely-Érsekújvár közvetlen kapcsolatot biztosítandó gyorsforgalmi út, azonban ezen beruházás is mindössze homályos tervként szerepel 15 évnél távolabban<sup>23</sup>). A kerületi önkormányzatok stratégiai tervei elsősorban a dél-szlovákiai régió foglalkoztatási problémáinak a megoldását kezelik kiemelten, mely cél érdekében a dokumentumok kivétel nélkül a kis- és középvállalkozások számának a növelését említik meg hatékony eszközként a probléma megoldására. A vállalkozások ágazati szerkezetét illetően a programok hangsúlyozottan kezelik az idegenforgalmat, mint jelentős munkaerőt lekötő ágazatot, melynek a feltételei éppen azon régiókban a legjobbak, ahol a legnagyobbak a szociális feszültségek (Gömör, Nógrád). A dél-szlovákiai kerületek fejlesztési dokumentumairól azonban el kell még mondani, hogy kivétel nélkül hangsúlyozzák a határ menti fekvésből adódóan kínálkozó gazdasági fejlesztési lehetőségeket, a reformokkal kapcsolatos tapasztalatcsere szük- ségességét, a határ mentén létrejött eurorégiók pozitív szerepét.

**5. táblázat. Az MKP polgármestereinek megoszlása az egyes járásokban az 1998., a 2002. és a 2006. évi helyi önkormányzati választások alkalmával**

Járás, Szlovákia	Jelentősebb magyar populációval rendelkező községek száma	Az MKP polgármestereinek megoszlása		
		1998	2002	2006
Szenc	14	4	5	4
Dunaszerdahely	66	33	37	32
Galánta	22	13	13	13
Vágsellye	11	5	4	5
Komárom	37	25	18	18
Érsekújvár	37	20	16	15
Nyitra	15	5	4	3
Léva	54	16	18	17
Nagykürtös	34	13	16	14
Losonc	27	9	10	10
Rimaszombat	69	35	28	25
Nagyróce	14	5	5	4
Rozsnyó	32	11	16	15
Kassa környék	27	11	14	12
Töketerebes	36	19	20	16
Nagymihály	17	12	10	12
Szlovákia összesen	512	238	234	215

*Forrás: www.valasztas.sk, www.mkp.sk*

A magyar kisebbség által lakott tér fejlesztésében további meghatározó szereplők a tárgyalt terület települési önkormányzatai, amelyek intézkedéseikkel az ott élő magyarság számára lényegesen elősegíthetik a nemzeti identitás megőrzését is a gazdasági növekedés mellett. A magyar kisebbség az általa lakott dél-szlovákiai falvak többségében kedvező részaránnyal bír, aminek következtében az önkormányzatok többségében a kisebbségi létből származó hátrányokat is érzékenyen kezelő települési önkormányzatok irányítják a helyi fejlesztéseket. A 2006-os önkormányzati választásokon 531 településen összesen 215 polgármesteri, valamint 1952 önkormányzati képviselői helyet szerzett. Ezen magas szám – ami az MKP erős önkormányzati pozícióját tükrözi – nagyon kedvező a dél-szlovákiai tér és az ott élő magyarság jövőbeli fejlődése szempontjából, ugyanis a régió fejlesztési irányában megvalósíthatóak a szlovákiai magyar kisebbség és annak terének összehangolt fejlesztési stratégiája (sazMKPcélkitűzései).



Fontos azonban megjegyezni, hogy a 2006. évi önkormányzati választásokon azonban az MKP szereplése az eddigi leggyengébb eredményt hozta, ugyanis sok esetben az MKP politikai támogatottsága regionális és helyi szinten visszaesett a párt színeiben fellépő antidemokratikus lokális szereplők miatt. Valamint megjegyzendő, hogy a magyar kisebbségi tér és a magyar kisebbség gondjainak kezelésében nem lehet tekinteni az MKP-t kizárólagos kormányzati és önkormányzati politikai szereplőnek, sőt, a párt sok esetben a versenyhátrányos települések és régiók felzárkózása ellen tett és tesz lépéseket (példa erre a Komárom-központúság a humán erőforrás fejlesztése kapcsán<sup>24</sup>).

A szlovákiai magyar civil társadalom alacsony fejlettséget mutatott a regionális fejlesztési aktivitások terén egészen a kilencvenes évek végéig, bár az elmúlt fél évtizedben ugyan történtek változások ezen a téren, azonban máig megdöbbenő, hogy a szlovákiai magyar kisebbségi intézményrendszer alig ismeri a „civil szektor”, a „civilszféra”, a „civilszervezet” fogalmát (Tóth 2005).

A szlovákiai magyar civil szervezetekre vonatkozó hivatalos kimutatás nem létezik Szlovákiában, ami érthető is, hiszen nemzetiségi alapon nagyon nehéz elkülöníteni az egyes szervezeteket<sup>25</sup>. A SzK Belügyminisztériumában 2002-ben mintegy 24 000 szervezetet tartottak nyilván, ezekből – akárcsak a megnevezések alapján is – nagyon nehéz elkülöníteni a kisebbségi szervezeteket. A helyzetet bonyolítja, hogy az egyes jogi formákat a kerületi hivatalokban kell bejegyeztetni, ami teljesen követhetlenné teszi a szervezetek identifikálását. A szlovákiai magyar intézményrendszerre vonatkozó első adattár/kataszter 1999-2001-ben készült el, mely adatbázis megjelent az interneten is, és itt folyamatosan aktualizálják az adatokat, illetve az adatbázis folyamatosan bővül az új szervezetek bejegyzésével. Az akkori – mindössze – 651 szervezetet magába foglaló adatbázis szerint pusztán az egyharmaduk volt bejegyzett, tehát jogalanyisággal bíró szervezet. Ez a tény elgondolkasztó, hiszen a rendszerváltás után egy évtizeddel pusztán 189 szervezet volt jogosult arra, hogy pályázhasson, a pályázásnak ugyanis feltétele a jogalanyiség (Tóth 2005)<sup>26</sup>. A területi eloszlásuk szerint a szervezetek mintegy 20%-a a Dunaszerdahelyi járásban működik, 10% fölötti aránnyal jeleskedik még a Komáromi, illetve az Érsekújvári járás. A szlovákiai magyar szervezetek 88,6%-a kulturális szervezetnek, míg közel 10%-a pedig az oktatásügy területén tevékenykedő szervezetnek vallja magát. A környezetvédő, szociális, sport, egyházi stb. szervezetek aránya elenyésző. A szlovákiai magyar civil szféra leggyengébb pontja, hogy a szervezetek többségének nincsenek meg sem az anyagi, sem a humán erőforrásaik egy-egy komolyabb pályázati projekt megírására, lebonyolítására (Horváth, Ríz 2006).

Ezen kedvezőtlen szerkezetű és alacsony intézményi számú szlovákiai magyar civil szektor megreformálására tett legjelentősebb kísérletek a Fórum Információs Központ (FIK) nevéhez fűződnek, mely egy évtizeddel ezelőtt azért jött létre, hogy

szolgáltatásai, képzési és fejlesztési programjai, illetve széles kapcsolatrendszere révén hozzájáruljon a dél-szlovákiai civil társadalom megerősítéséhez és Szlovákia régiói versenyképességének javításához. A FIK az intézményi versenyhátrány leküzdése végett számos úttörő kezdeményezést valósított, illetve valósít meg:

- összeállította s megjelentette a Nonprofit 1x1 kiadványt (mely napjainkban már az interneten is elérhető, ingyen letölthető elektromos formátumban<sup>27</sup>), mely tankönyvszerű útikalauz a szlovákiai magyar szervezetek számára azzal az elsődleges céllal, hogy a fiatal, vagy éppen megalakulni kívánó szervezeteknek nyújtson segítséget hatékony működésükhöz,
- összeállította s megjelentette A szlovákiai magyar szervezetek adattára c. kötet<sup>28</sup>, amely több mint 650 szlovákiai magyar szervezet adatait tartalmazza, kiegészítve a Szlovákiában, illetve Szlovákiából elérhető adományozó intézmények programjaival és elérhetőségi adataival, valamint részletes adománygyűjtési útmutatóval,
- folyamatosan megjelenteti – már közel fél évtizede – a 3. Szektoros Hírlevél c. kiadványt<sup>29</sup>, melynek célja, hogy a szlovákiai magyar nonprofit szervezeteket rendszeresen tájékoztassa az őket érintő aktuális történésekről, eseményekről, programokról,
- a szlovákiai magyar civil és önkormányzati szféra megsegítése végett képzési programokat folytat, amelyek keretében segíteni próbálja a megalakulni kívánó vagy már létező szervezetek munkáját, illetve az önkormányzatok tevékenységét,
- jelentős kampányt folytat 2002-től azon cél érdekében, hogy a fizikai és jogi személyek éljenek a törvény adta lehetőséggel, s adójuk 2%-át ajánlják fel a civil szféra javára (az elmúlt 4 év tapasztalatait a „2% Dél-Szlovákiában” c. kötetben adta ki a központ<sup>30</sup>),
- kezdeményezésének köszönhetően jött létre a „Dél-Szlovákiai Civil Információs Hálózat“, mely hálózat Dél-Szlovákia különböző régióiban működő információs és szolgáltató nonprofit szervezetek partnersége, s célja a szlovákiai magyar civil társadalom működési feltételeinek javítása, hatékonyságának növelése.

A dél-szlovákiai regionális fejlesztés elősegítésében a nonprofit intézményi szférából kiemelkedik továbbá a Fórum Kisebbségkutató Intézet<sup>31</sup>, amely szervezet felvállalta – többek közt – a magyar kisebbség által lakott terület régiófejlesztési folyamatának települési és regionális szintű kutatását, a társadalom- és területfejlesztési lehetőségek vizsgálatát.

A dél-szlovákiai területfejlesztésben tevékeny nonprofit szervezetek közt említést érdemel még a Közép-európai Alapítvány, amely számos regionális fejlődést elősegítő aktivitása közt kiemelendő a Befektetési Kataszter c. projektuma. Ezen projektum keretén belül 2003-ban a Közép-európai Alapítvány Dél-Szlovákia 22 városának önkormányzatával együttműködve a nemzetközi pénz- és tőkepiac sze-

replóinek, ingatlanfejlesztőknek és szakmai befektetőknek egy befektetési útmutatót állított össze azzal a céllal, hogy a dél-szlovákiai városok versenyelőnyre lépjenek be az EU-ba<sup>32</sup>. A Befektetési Kataszter alapötletét – a regionális fejlesztés környezetének települési szintű bemutatását – később tovább csiszolták a Csallóköz-Mátyusföldi Regionális Társulás és a Szövetség a Közös Célokért szervezetek, amelyek az uniós csatlakozást követően Régiófejlesztés forrásai címmel ingyenes internetes adatbázist hoztak létre a dél-szlovákiai magyarlakta településekre vonatkozólag<sup>33</sup>.

A szlovákiai magyar tér regionális fejlesztésének szereplői kapcsán szót kell ejteni még a magyarországi Új Kézfogás Közalapítvánnyal (UKKA) szerződéses kapcsolatban álló vállalkozásfejlesztési központokról is, mely intézményi hálózat tagjai az UKKA programjait képviselik megbízások alapján<sup>34</sup>, s mely programok célja a szlovákiai magyar közösség gazdasági helyzetének javítása, a kisebbségi társadalmat érintő gondok megoldásának előmozdítása, valamint a határ menti magyarlakta régiók és Magyarország közötti gazdasági együttműködés elősegítése. Az UKKA nevéhez fűződő projektumok közt kiemelendő egy úttörő és innovatív kutatás-fejlesztési projektum, amely 2003-2004 közt valósult meg, s célja a dél-szlovákiai fejlesztési erőforrások feltárása és a lehetséges stratégiai kitörési pontok meghatározása volt. A projektum első szakaszában fiatal szlovákiai magyar területfejlesztési szakemberek szakmai továbbképzésen vettek részt a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjában (MTA RKK), majd az MTA RKK munkatársaival közösen kutatták Szlovákia, s azon belül Dél-Szlovákia térszerkezetében rejlő fejlődési irányvonalakat, fejlesztési lehetőségeket (a kutatómunkát nehezítette, hogy Dél-Szlovákiáról korábban nem készült hasonló számvetés még szlovák szakmai körökben sem). A kutatások eredményeképpen feltárt hatalmas ismeretanyag – alapul szolgálhat települések és kistérségek stratégiai területfejlesztési programjainak elkészítéséhez – Dél-Szlovákia címmel megjelent kiadványban vált hozzáférhetővé a nagyközönség és a területfejlesztésben érintett szakemberek számára (a kötet az MTA RKK és a Dialóg Campus könyvkiadó gondozásában jelent meg 2004 őszén).

A dél-szlovákiai tér fejlesztését támogató nonprofit intézmények kezdeményezései közt végezetül említést érdemelnek még a magyarországi Hidvégi Mikó Intézet (HMI) által indított képzési, tanácsadói, adatbázis és hálózatépítési szolgáltatások, amelyeknek célja a magyar kisebbség regionális fejlődését szakértői tanácsadással, kutatói, publikációs és adatbázisépítő tevékenységgel, szakemberképzéssel, hálózatépítéssel és szakmai fórumok kialakításával segíteni. A HMI tevékenységének eredményeképpen az uniós/nem uniós pályázatokon eredményesebb lehet a kisebbségi magyar részvétel, több nyertes uniós/nem uniós projekt kerülhet a magyarok lakta régiókba, s mindezen tevékenységeknek köszönhetően felgyorsulhat a magyarlakta régiók gazdasági-társadalmi fejlődése, ami végeredményképpen hozzájár-

rul a magyar kisebbség asszimilációjának fékezéséhez és a szülőföldön maradáshoz. A nevezett intézmény kezdeményezésére 2006 tavaszán megkezdődött a [www.eupalyazat.sk](http://www.eupalyazat.sk) honlap működése a szlovákiai magyar kisebbség számára, amely uniós és nem uniós forrásokról nyújt aktuális pályázati áttekintést.

Végezetül – a dél-szlovákiai önkormányzatokat és nonprofit szerveződéseket követően – a régió felemelkedésének harmadik legfontosabb szereplőit, a vállalkozásokat tekintjük át. Az uniós csatlakozást követően a vállalati szereplők száma a magyarok régiókban is megsokszorozódott. E folyamatban megfigyelhető a vállalkozások nagyarányú koncentrációja a szlovák–magyar határvidék nyugati területeire, mindenekelőtt Dunaszerdahely vonzáskörzetébe. A kelet-nyugati megosztottságot példázza, hogy míg a régió nyugati járásaiban az egy vállalkozásra jutó aktív életkorú lakosok száma 70 fő körül mozog, addig a keleti régiókban ez a mutató meghaladja a 100 főt (ami az országos átlag közel kétszerese).

A dél-szlovákiai vállalkozások számának az alakulásával kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy az uniós csatlakozás és a kedvezőbb adórendszer következtében 2004 májusától 2005 májusáig mintegy 1000 magyarországi vállalkozás telepedett le vagy nyitott fiókot Szlovákia déli városaiban (ezen szám azonban csak durva becslés, pontos kimutatás nem létezik). A magyarországi vállalkozások döntően Pozsonyban, Kassán, Komáromban, Dunaszerdahelyen és Párkányban telepednek le, s főleg a kereskedelemben tevékenykednek<sup>35</sup>. Mivel a külföldi állampolgár természetes személyként nem vállalkozhat Szlovákiában, ezért általában kft.-kről van szó, amelyeknek magyarországi lakos az ügyvezető igazgatója vagy tulajdonosa. A vállalkozásoknak a határ déli oldaláról Szlovákiába való áttelepülésénél fontos tényezőnek számít a magyarországinál kedvezőbb adózási rendszer mellett még a nyelvi akadályok hiánya is. A magyarországi gyökerű szlovákiai vállalkozások többsége olyan specifikus árut kínál, amelyből Szlovákiában nincs nagy választék, vagy hiány van – ilyenek a fém bútortok, mezőgazdasági táp- és permetszerek, ajándéktárgyak. A szolgáltatások terén leginkább a tanácsadás, bizonyos műszaki cikkek kölcsönzése és javítása a jellemző.

A szlovákiai magyar vállalkozói szféra tőkefelhalmozása gyenge. A szlovákiai magyar vállalkozói szféra jelentős része versenyhátrányban van a többi szlovákiai vállalkozóval szemben, ami elsősorban 2 síkon mutatkozik meg.

I. Az átlagos szlovákiai magyar vállalkozó kevésbé jól informált, mint az ország más vidékein élő többi sorstársa<sup>36</sup>, s ennek három alapvető oka van.

– Szlovákiában a KKV-k támogatására hivatott intézmények és intézményrendszerek többségét az 1998 előtti magyarellenes kormányzási időszakban alakították ki, amikor is a dél-szlovákiai magyaroknak nemigen volt bizalma a fenti intézményekkel szemben, illetve ezen intézményekben nem szívesen látták őket<sup>37</sup>. Ennek következményeként a szlovákiai magyar vállalkozók egy része információhátrányba került a szlovák versenytársaival szemben már a pályázási alapismereteket illetően.

- A KKV-k informálása jelentős mértékben az interneten keresztül történik, aminek az elérhetősége az infrastrukturálisan elmaradott déli régió számos településén nem biztosított, illetve az internet-elérhetőséget az internetkapcsolat magas anyagi költségei nem teszik lehetővé sok kisvállalkozó számára.
- A sikeres vállalkozás alapfeltétele a magas képzettség és a gazdaság-környezeti alapfeltételek ismerete, amelyek elsajátításához a legmegfelelőbb formát az oktatási/képzési intézmények nyújtják. A szlovákiai magyarok képzettségi szintjéből kiindulva feltételezhető, hogy a szlovákiai magyar KKV-k többségénél a gazdaság-környezeti ismeretek, számítástechnikai, pályázatírási és szlovák/idegennyelvi képességek elmaradnak az országos átlagtól – s mindezen indokok halmozottan gátolják őket a versenyképességük növelésében.

II. A szlovákiai magyar KKV-k a szlovák versenytársaikkal szemben az értékképzési lánc alacsonyabb szintjén helyezkednek el – többségük manuális munkán alapuló vállalkozás, nulla szaldó körüli eredménnyel, amely nem tesz lehetővé folyamatos fejlesztést. Ez a hátrány a 90-es évek privatizációjakor keletkezett, amelyből a szlovákiai magyar vállalkozói réteg kimaradt az akkori politikai viszonyok miatt, tehát nulla szintről kellett indulnia (Reiter, Semsey, Tóth 2004).

A fent tárgyalt versenyhátrány orvoslása végett az uniós csatlakozást megelőzően, illetve a csatlakozást követően több kezdeményezés is született célzva a szlovákiai magyar vállalkozói szféra fejlesztését. Az egyik legjelentősebb ilyen kezdeményezés a szlovákiai magyar KKV-k által közösen megalapított Szlovákiai Magyar Vállalkozásfejlesztési Társulás. A 2001-ben létrejött csoportosulás, melynek kialakításában aktív szerepet vállalt 7 szlovákiai vállalkozásfejlesztési szervezet is, a kis- és középvállalkozók érdekvédelmi szövetségeként működik, elősegíti a magyar–magyar gazdasági kapcsolatok erősítését, valamint segítséget nyújt uniós pályázatok kidolgozásához. A szlovákiai magyar vállalkozói szféra egyik legjelentősebb fórumának a Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Szlovákiai Magyar Értelmiségi Fórum által rendszeresen megrendezésre kerülő Szlovákiai Magyar Értelmiségi Találkozó gazdasági szekciója számít.

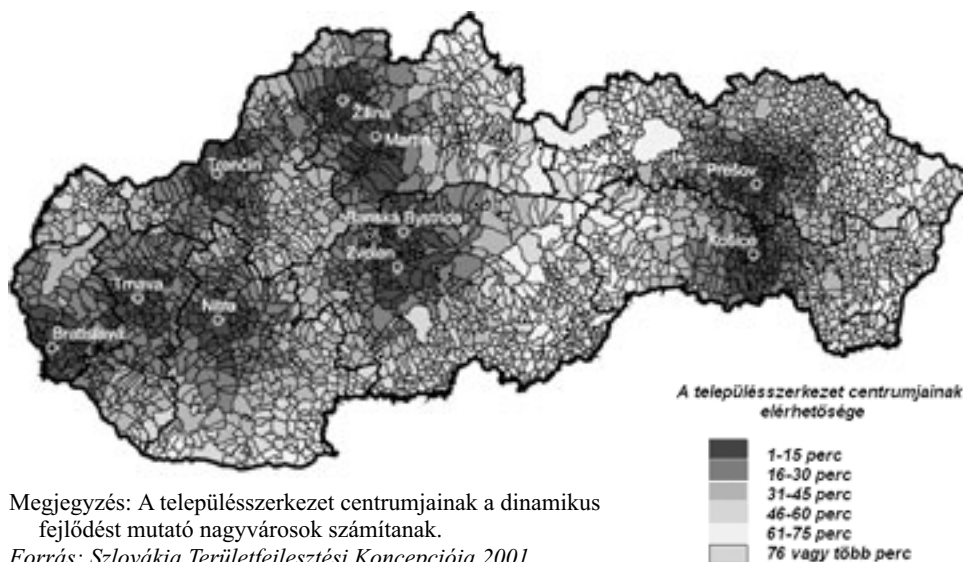
A szlovákiai magyar KKV-k versenyképessége kapcsán azonban meg kell említeni, hogy a tárgyalt hátrányokat a jövőben kompenzálhatná a magyar vállalkozások szélesebb információs, know-how és piaci tere (Szlovákia és Magyarország). Ezeket az előnyöket eddig azonban még nem sikerült szervezeten és erőteljesen kihasználni, azonban az uniós csatlakozás óta eltelt időszak eredményei biztatóak, az elmúlt két év aktivitásai (workshopok, nagyvásárok, kiállítások, konferenciák) arra engednek következtetni, hogy a szlovákiai magyar KKV-k felismerték a multikulturális ismeretekből származó előnyeik kiaknázásának lehetőségét.

### ***Magyarlakta régiók fejlesztése az uniós források tükrében***

Dél-Szlovákia magyarlakta régiói az uniós regionális fejlesztéseket illetően 2006 nyaráig viszonylag kedvező pozícióban voltak, ami elsősorban annak köszönhető, hogy az MKP tagja volt a kormánykoalíciónak<sup>38</sup>. Azt azonban tudni kell, hogy az egyes régiók gazdasági és társadalmi fejlődése nem csak az MKP-s miniszteri tárcáktól függ, hanem a kerületi önkormányzatok pártjellegetől<sup>39</sup>, valamint számos egyéb politikai, gazdasági, társadalmi és történeti előfeltétele van egy-egy régió növekedési pályájának.

Mindent összevetve elmondható, hogy a déli régiók uniós forrásokból történő fejlesztése a kommunális és egyéb befektetési lehetőségek tekintetében nem maradt el az ország többi részétől – a közművesítés és kisebb létesítmények (sport, kulturális, oktatási stb.) kialakítása tekintetében délen is olyanok voltak a lehetőségek, mint más régiókban<sup>40</sup>. A számos pozitív változás mellett azonban egy fejlesztési terület dél-szlovákiai mellőzöttségét azonban ki kell emelni. Ez a terület a közlekedési infrastruktúra (autópálya, gyorsforgalmú út, vasút), melynek a mennyiségi és minőségi mutatóit illetően kevés változás állt be a magyarlakta dél-szlovákiai régiókban az 1998-2006 közti időszakban (számottevő dél-szlovákiai közlekedési infrastruktúra-fejlesztésnek mindössze a Párkány-Esztergom közti Mária-Valéria híd, valamint az osgyáni terelőút és a Tornalját elkerülő útszakasz számítanak – az utóbbi 6 és 11 km útszakaszok a tervezett R2-es déli autótút (Trencsén–Nyitra–Zólyom–Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó–Kassa) részét képezik), s amelyek rossz állapota, illetve hiánya rendkívül fékezően hat a déli területek fejlődésére.

**9. ábra. A településszerkezet centrumjainak elérhetősége**



A dél-szlovákiai területek közlekedési infrastruktúrájában előre láthatólag az elkövetkező évek során sem várható lényeges javulás, amire a „biztosítékot” a 2006 nyarán megalakult nacionalista értékrendet követő szlovák kormány jelenti, amely határozatot hozott a már megkezdett R2 autópályát építésének a leállításáról is annak érdekében, hogy az északi közlekedési folyosó 2014-ig elkészüljön. Sőt, visszatérhet a magyar kisebbség által lakott déli régiók diszkriminálása is, amire a Transparency International 2006 tavaszán készített jelentése<sup>41</sup> is felhívja a figyelmet. A tárgyalt jelentés megállapítja, hogy az uniós források szétosztásánál fennáll a regionális diszkrimináció, illetve a korrupció lehetősége, mindenképp a projektek értékelésének és a nyertes projektek kiválasztásának fázisában. Ezen megállapítás alapján a nacionalista magatartást tanúsító Fico-kormány alatt valós veszély fenyegeti a dél-szlovákiai magyarság társadalmi-gazdasági fejlődését az elkövetkező 4 évben – ezen helyzet azonban nem új keletű, a magyarok régiók versenyképességét gátló akadályok létesítésére számos múltbeli példa szolgál (Ádám János 2004, Mezei 2005).

Az uniós forrásoknak köszönhetően a szlovákiai magyarok által lakott tér vállalkozásai is erőre kaptak, mely részben a SzK Gazdasági Minisztériuma által nyújtott közel két milliárd korona támogatásnak köszönhető, amelyet a dél-szlovákiai kis- és középvállalkozók, valamint az önkormányzatok kaptak. A támogatást zömmel új technológiák vásárlására, telephelyek, műhelyek rekonstrukciójára, illetve csarnokok építésére, továbbá energetikai projektekre, beruházásokra, a megújuló energiaforrások, technológiák vásárlására, telepítésére, az idegenforgalom fejlesztésére, valamint vállalatok marketingtevékenységére nyújtották<sup>42</sup>. A dél-szlovákiai tér uniós tagságából származó versenyképességi pozícióit illetően kiemelkedő esemény a 2006 júliusában a 45 turisztikai határátlépési pont megnyitása a szlovák-magyar határon<sup>43</sup>. Ezen határátkelők létrehozása lényegesen javította a határátlépési problémákat a szlovák-magyar határ mentén, amelyre a határátkelők alacsony száma volt jellemző még 15 évvel a rendszerváltást követően is<sup>44</sup>. Az új határátkelők az elkövetkező pár évben várhatóan lényegesen elősegíthetik a határ két oldalán élők társadalmi kapcsolatainak a megerősödését, valamint hozzájárulhatnak az idegenforgalmon alapuló gazdasági növekedéshez a tárgyalt térben (elősegítve az ott élők életszínvonalának emelkedését, a határ menti régiók kohézióját). A határátlépési pontoknak köszönhetően a dél-szlovákiai magyarok térségei és a szomszédos magyarországi területek közt lehetőség nyílik szoros társadalmi-gazdasági együttműködésre, a korábban nehezen átjárható határok lebontásával számos település és régió periférikus jellege megszűnhet.

Végezetül – a magyarok régióknak az uniós tagság tükrében történő fejlesztései kapcsán – említést kell tenni még egy új fogalomról/tevékenységről, mégpedig a lobbitevékenységről, melynek a szerepe a regionális fejlesztések terén éppúgy megnőtt, mint az élet bármely más területén. A nevezett tevékenység a tárgyalt régióban is lényeges hatással bír a fejlesztési/beruházási döntésekre, ugyanis az uniós forrá-

sok szétesztása esetében – bármennyire sok forrásról is legyen szó – mindig fenn áll a „sok eszkimó, kevés fóka” történet. Az uniós források megszerzése érdekében a magyaroktól dél-szlovákiai tér fejlesztése végett a magyar kisebbség lobbitevékenysége sikeresnek ítéltető meg az elmúlt időszakban, azonban a 2006 júliusában létrejött szlovák kormány felállítását követően – mint ahogy már korábban több utalás is történt rá – biztosra vehető, hogy a magyaroktól települések és régiók fejlesztését szolgáló lobbitevékenység jóval nehezebb lesz a 2006-2010 időszakban<sup>45</sup>. A szlovákiai magyar kisebbség számára kedvezőtlen új szlovákiai kormányzati viszonyokból származó lobbitevékenység nehézségeit némileg ellensúlyozhatja a magyarországi kormányzat olyan magatartása, hogy kiemelten kezelné azon magyarországi uniós projektek támogatását, amelyek ugyan a határ déli oldalán valósulnának meg, de közvetve hozzájárulnának a határ északi oldalán levő társadalmi-gazdasági elmaradottság felszámolásához (Horváth, Riz 2006). Az elkövetkező években tehát fokozott hangsúlyt kell kapniuk majd a magyar-magyar fejlesztéspolitikai, szakmapolitikai együttműködéseknek.

## Összefoglalás

Az ország uniós tagsága egy új térstruktúra megjelenését hozta, mely egy új gazdasági- és társadalmi térszerkezet, valamint egy átalakult térségi települési tagoltság jeleit mutatja, ahol az országhatáron túlnyúló régióformáló erők is lényeges szerepkörhöz jutnak. Az uniós csatlakozás Dél-Szlovákia és az ott élők számára egy óriási, talán többet meg nem ismétlődő kihívás, lehetőség, melyet nem lehet nem kihasználni. Azonban nem szabad az EU taggá válástól a régió automatikus gazdasági és társadalmi felemelkedésére számítani, az EU tagság csak lehetőségeket nyújt a régiók közötti fejlettségi különbségek mérséklésére, a szerkezetváltásra és a sikeres felzárkózás elősegítésére, a tényleges társadalmi és gazdasági felemelkedés a régiókon múlik, azon, hogy élnek-e vele – ugyanis a decentralizált döntéshozatal eredményeképpen a helyi társadalom akarata, kezdeményezőképesége, áldozatkészsége, lokálpatriotizmusa a térségek átalakulásának kovácsai. Természetesen a magyar kisebbség által lakott régiók periférikus jellegének megszüntetéséhez szükséges a kedvező központi kormányzati és regionális önkormányzati politikai környezet is, ugyanis a forráselosztásnál (legyen az uniós vagy nemzeti) és a fejlesztési beruházásoknál a magyaroktól régiók gyakran a szlovák nacionalista politikai döntéshozatal áldozataivá esnek (a szlovákok által lakott amúgy is fejlettebb települések és régiók számítanak kiemelten kedvezményezettnek).

Ma a szlovák–magyar határ mentén olyan mértékű területi különbségek fordulnak elő, melyek elfogadhatatlan esélyegyenlőtlenséget teremtenek a társadalom ott élő tagjai számára, s megfelelő beavatkozás hiányában a szegregációs folyamatok



felerősödése, a hátrányos helyzetű térségek teljes leszakadása fenyeget. Ezen területi egyenlőtlenségek jórészt a gazdasági tényezők és a közlekedési infrastruktúra egyenlőtlen földrajzi eloszlásában gyökereznek.

Az elmúlt közel egy évtized kedvező folyamatai ellenére a magyar kisebbség által lakott dél-szlovákiai régió alulfejlettségének és elszigeteltségének mutatói még mindig kedvezőtlenebbek az ország többi régiójának hasonló mutatóitól – azonban a tendenciákat meghatározó folyamatok terén lényeges változásról beszélhetünk. A dél-szlovákiai régiók versenyképességében mutatkozó eltéréseket a régiók gazdaságának strukturális szerkezete (az alacsony hozzáadott értéket produkáló gazdasági ágazatok dominálnak), a minőségi közlekedési infrastruktúra és a magasan képzett humán erőforrások hiánya, valamint a szlovák-magyar nemzetiségi viszony korlátozó volta okozza. Ebből kiindulva az elkövetkező években a régiófejlesztési politikának komplex módon kell megközelítenie a problémát, a segítségnek pedig koncentrált formában, strukturálisan és regionálisan célzottan kell megjelennie. A dél-szlovákiai fejlesztési politikának kiemelt figyelmet kell összpontosítani a szomszédos magyarországi régiók sajátosságaira is, ugyanis a lehetséges fejlesztési irányok azonosak a határ két oldalán és mivel az országhatár az EU négy szabadsága jegyében gazdasági szempontból lényegében jelentőségét veszti mint belső határ, a gazdaság fejlődése az egyik oldalon kihat a másik oldal társadalmi-gazdasági szövetének alakulására is.

Az elkövetkező egy évtizedben Dél-Szlovákia gazdasági fellendülése érdekében szükség lesz újabb növekedési centrumok kialakítására is a vizsgált térben, bár nem kétséges azonban az sem, hogy a növekedési centrumok fejlesztésétől függetlenül a térbeli differenciálódás, vagyis a területi egyenlőtlenségek továbbra is fenn fognak állni a dél-szlovákiai térben (amelynek fejlődési potenciálját a globális európai térben egyértelműen determinálja az európai társadalmi-gazdasági fejlődési tengelyekhez viszonyított helyzete, ahogy azt az 1. ábra szemlélteti).

A magyar kisebbség által lakott nyugati alrégióban növekedési pólus telephelyi követelményeinek Dél-Szlovákia legdinamikusabban növekvő járási székhelye, Dunaszerdahely felel meg, mely a pozsonyi és győri agglomeráció határvárosaként – 38 km-re fekszik mindkét várostól – betöltheti ténylegesen az innovációs központi szerepet (Szlovákia Területfejlesztési Konceptiója 2001). A határ menti középső alrégióban növekedési centrumként pedig Losonc rendelkezik a legkedvezőbb társadalmi-gazdasági környezettel. A magyar kisebbség által lakott keleti alrégió alacsony urbanizációs szintje miatt növekedési pólus telephelyi követelményeinek egy magyar jellegű település sem felel meg.

A magyarlakta régiók társadalmi-gazdasági felemelkedésének anyagi hátterét az érintettek saját forrásai, a települési, a kerületi és az állami költségvetés, de döntő többségben az uniós források jelenthetik majd, amelyek lehívására alapfeltétel az érintettek számára hatékony információs és képzési/tanácsadói rendszerek működé-

se az érintett régióban, valamint a 2006 nyarán a szlovák és magyar oldalon egyaránt fellángolt nacionalista hangulat elfojtása, a többségi nemzet és a magyar kisebbség közti kölcsönös bizalom visszaállítása.

A dél-szlovákiai területi egyenlőtlenségek lényeges mérséklése csak hosszú idő alatt valósítható meg. Rövidtávon a dél-szlovákiai területi egyenlőtlenségek számottevő gyengülése nem várható, ugyanis az uniós egységes verseny piacon nyilvánvalóan jobbak a jó közlekedési infrastruktúrájú és erős gazdaságú régiók esélyei, valamint a pozícióikból adódóan feltehetően nagyobb eséllyel juthatnak hozzá az EU-n belül szintén elmaradottnak minősülő nyugat-szlovákiai települések és régiók a 2007–2013 uniós programozási időszakban szétosztásra kerülő uniós forrásokhoz, mint a közép- és kelet-szlovákiai települések és régiók. Az utóbbi régió pozícióin várhatóan lényegesen javulást hoz majd a második világháború után felrobantott Ipoly hidak újjáépítése (a hidak újjáépítése a folyó 120 kilométeres szakaszán a folyó két partján élő mintegy 350 ezer ember életminőségét javíthatja), valamint a Kassa Miskolc autópálya-kapcsolat (amelynek kivitelezése 2010-re ígért).

Dél-Szlovákiában a regionális fejlesztés társadalmi és gazdasági környezete jelentősen javult az elmúlt 8 évben. A középtávon a régió és az ott élő szlovákiai magyar közösség számára az uniós fejlesztési források történelmi lehetőséget kínálnak, s ha a régió lakossága (magyarok, szlovákok, romák stb.) sikeres lesz ezen források lehívásában és fogadásában, akkor a régió több évtizedes területi hátrányokat dolgozhat le, amelynek révén a magyar kisebbség számára lehetőség teremthető a szülőföldön maradásra, annak társadalmi-gazdasági felvirágzására, az asszimiláció fékezésére.

## Felhasznált irodalom

- Ádám János, I. 2004. A határon túli magyarok részvétele a szlovákiai gazdasági átalakulásban. In: RÉTI, T. (szerk.): Átalakuló régiók – Dél-Szlovákia és a magyarok által lakott régiók gazdasági helyzete. EÖKIK, Budapest, 9–22. p.
- Ádám János, I. 2005. A dél-szlovákiai régió fejlődése a helyi kezdeményezések és a határon átnyúló együttműködések tükrében. In: RÉTI, T. (szerk.): Közeledő régiók a Kárpát-medencében. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 21–59. p.
- Baranyi, B., Balcsók, I. 2004. Határ menti együttműködés és foglalkoztatás – kelet-magyarországi helyzetkép. In: Műhelytanulmányok 2004/20, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 1–29. p.
- Drgoňa, V. 2003. Cezhraničná spolupráca: nový fenomén v regionálnej politike (na príklade pohraničných území SR). In: Geografické aspekty stredoevropského priestoru. Masarykova univerzita, Brno, 10–15. p.
- Enyedí, Gy. 2004. Regionális folyamatok a poszt-socialista Magyarországon, Magyar Tudomány, 2004/9 935. p.
- Hardi, T., Mezei, I. 2003. A szlovák közigazgatás és területfejlesztés asszimetriái. In: Tér és Társadalom, 2003/4, MTA RKK, Pécs, 126–154. p.

- HORVÁTH, T., RÍZ, Á. 2006. Szlovákiai magyarok támogatásának új lehetőségei az Európai Unióban. In: Fórum Társadalomtudományi Szemle 2006/2, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 27–47. p.
- Korec, P. 2005. Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004. Geo-grafika, Bratislava, 228 p.
- Lelkes, G. 2004a. Szlovákia makrorégiói. In HORVÁTH, GY. (szerk.): Dél-Szlovákia. Dialóg Campus–Magyar Tudományos Akadémia–Regionális Kutatások Központja, Budapest – Pécs, 83–198. p.
- Lelkes, G. 2004b. Výbrané demografické ukazovatele národnostných menšín Slovenska. In Dohányos, R., Lelkes, G., Tóth, K., (szerk.): Národnostné menšiny na Slovensku 2003. Fórum inštitút pre výskum menšín – Vydavateľstvo Lilium Aurum, Šamorín – Dunajská Streda, 15–59. p.
- Mezei, I. 2005. A szlovák–magyar határ menti kapcsolatok jelentőségéről. In Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, MTA RKK, Miskolc, 3–21.p.
- Reiter F., Semsey I., Tóth A. 2004. Kelet-Szlovákia régió gazdasági átalakulása. In RÉTI, T. (szerk.): Átalakuló régiók – Dél-Szlovákia és a magyarok által lakott régiók gazdasági helyzete. EÖKIK, Budapest, 41–59. p.
- Turnock, D. 2002. Crossborder cooperation: a major element in regional policy in East Central Europe. In Scottish Geographical Journal No.1, Edinburgh University Press, Edinburgh, 19–40. p.
- Tóth, K. 2005. A magyar intézményrendszer fejlődése. In: FAZEKAS, J., HUNČÍK, P. (szerk.): Magyarok Szlovákiában (1989-2004). Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely, 2005
- Viszt E., Adler J. 2001. Bérek és munkaerőköltségek Magyarországon az EU-integráció tükrében. In: Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf., 2001. március, Budapest, 244–260. p.
- Slovensko 2005 – Súhrnná správa o stave spoločnosti (Szlovákia 2005 – Összefoglaló jelentés a társadalomról), IVO, Bratislava, 2006
- Nonprofit 1x1, Fórum Információs Központ–Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely, 2002
- 2% Dél-Szlovákiában, Fórum Információs Központ – Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely, 2006
- Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy (A közigazgatás decentralizálásának és modernizációjának a terve), Úrad vlády SR, Bratislava, 2001
- Národný rozvojový plán (Nemzeti Fejlesztési Terv), Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, Bratislava, 2003
- Národný strategický plán rozvoja vidieka SR na roky 2007–2013 (Nemzeti Stratégiai Vidékfejlesztési Terv 2007–2013), Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky, Bratislava, 2006
- Národný strategický referenčný rámec Slovenskej republiky 2007–2013 (Szlovák Köztársaság Nemzeti Stratégiai Referencia Kerete 2007–2013), Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, Bratislava, 2006
- Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 (Szlovákia Területfejlesztési Koncepciója 2001), Ministerstvo ivotného prostredia Slovenskej republiky, Bratislava, 2002
- A szlovák–magyar határmenti települések fejlesztésének lehetőségei a csatlakozás után. Városfejlesztés Rt., Budapest, 2004

## Jegyzetek

- <sup>1</sup> Korábban a körzeti hivatalokban létezett egy régiófejlesztési osztály, ami az amúgy is csekély forrásokat egyéni érdekek mentén osztotta el.
- <sup>2</sup> A korábbi ellenzéknek 85, míg az eddigi kormánypártoknak 65 képviselői helye lett a 150 tagú törvényhozásban.
- <sup>3</sup> A R. Fico vezette új szlovák kormánykoalíció a szlovákiai magyarság számára a lehető legkedvezőtlenebb politikai színezettel bír, félő, hogy az MKP nyolc éves kormányzati szerepvállalása során megteremtett kisebbségpolitikai eredményeket a populista nacionalista kormány semmissé teheti.
- <sup>4</sup> Szlovák Köztársaság
- <sup>5</sup> Az államigazgatási kerületek megszüntetését 2006. július 12-én jelentette be R. Fico, az új szlovák kormányfő. Ezen hivatalok megszüntetése 2008. január 1-jétől várható.
- <sup>6</sup> Az eurorégiók meghatározásánál bonyolító tényező, hogy több szervezet használja az eurorégió megjelölést, holott ténylegesen nem azok. Ennek az az oka, hogy nincs szabályozva, mely szervezetek jogosultak a nevet használni, emiatt baráti társaságok, egyesületek is fölveszik, használják a megnevezést. A 12 eurorégió a szlovákiai régiófejlesztési minisztérium által regisztrált eurorégiós együttműködés.
- <sup>7</sup> A kivételt a Kárpátok Eurorégió képezi, mely öt állam határ menti régióit öleli fel.
- <sup>8</sup> [http://www.bm.hu/web/euik.nsf/A8ED941888DF603EC125711F0054410E/\\$FILE/Magyar-%20Szlov%C3%A1k%20jav..doc](http://www.bm.hu/web/euik.nsf/A8ED941888DF603EC125711F0054410E/$FILE/Magyar-%20Szlov%C3%A1k%20jav..doc).
- <sup>9</sup> A pályázástól való távolmaradást az önkormányzatok többsége a rendelkezésre álló anyagi eszközök szűkösségével, illetve a szervezőerő és a kapacitás hiányával magyarázza.
- <sup>10</sup> A fenti területeken az alábbi jogi formában működnek a civil szervezetek: polgári társulások (a jogi forma kereteit a 83/1990 Tt. számú törvény határozza meg), alapítványok (a jogi forma kereteit a 34/2002 Tt. számú törvény határozza meg), jótékonyági alapok (a jogi forma kereteit a 147/1997 Tt. számú törvény határozza meg), közhasznú szolgáltatásokat nyújtó szervezetek (a jogi forma kereteit a 35/2002 Tt. számú törvény határozza meg).
- <sup>11</sup> Példaként felhozható Dunaszerdahely városa, ahol fél évtizede az MKP legnagyobb ellenfele a helyi civil szervezetek szövetsége Városunkért Polgári Társulás név alatt.
- <sup>12</sup> Ugyanakkor fontos kiemelni azt a tényt is, hogy a szlovákiai jogi környezet is lényegesen javult az előző évekhez képest, lehetővé tette, hogy a személyi jövedelemadó 2%-át mind a fizikai, mind a jogi személyek felajánlják a civil szervezeteknek (az 595/2003 Tt. számú törvény értelmében), korábban ugyanis csak a fizikai személyek élhettek az adójuk felajánlásával, annak is csak 1%-val.
- <sup>13</sup> Fontos megjegyezni, hogy az uniós csatlakozás utáni utófinanszírozási projektumtámogatás jelentős vitafórumot váltott ki a civil szervezetek körében, ugyanis a források utólagos szétosztása több esetben lehetetlenné tette a civil szervezet működését.
- <sup>14</sup> Nomenclature of Territorial Units for Statistics angol megnevezés rövidítése (magyar fordítása: Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája).
- <sup>15</sup> 2005-ben az ország 10 leglátogatottabb idegenforgalmi attrakciója közül 3 magyarul a régióban található. Az első helyen a nagymeyeri termálfürdő végzett 634 584 vendéggel, megelőzve a párkányi (289 300 látogató a 7. helyezést jelentette) és a szenci (220 000 látogató a 10. helyezést jelentette) termálfürdőket.
- <sup>16</sup> Pozsony és Kassa városok a kedvező munkaerő-piaci adottságaik miatt nem lettek besorolva ezen elemzésbe.
- <sup>17</sup> Fontos azonban megjegyezni, hogy a ezen régiókban számottevő a roma populáció részaránya, amelynek általános jellemvonása a munka elutasítása, illetve az alacsony képzettségi szint.

- <sup>18</sup> Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy a szakképzés is nagyon lassan (vagy egyáltalán nem) reagál(t) a munkaerő-piaci viszonyok változásához, valamint ezen régióban a szakképzésből kikerült munkaerőt felszívó ágazatok nagyon gyengék.
- <sup>19</sup> A szlovákiai bérek ilyen jellegű versenyhátrányának legfrissebb példája a rimaszombati Dräxlmaier autókábelgyár esete: 2006 nyarán a közel 1200 munkahelyet teremtő beruházói szerződést a német fél felmondta az aláírást követően, s továbbállt Romániába.
- <sup>20</sup> Ezen tervezetet elutasítók azzal érvelnek, hogy a hirtelen végrehajtott jelentős minimálbéremelés nagyon hátrányos lenne a nagyvállalkozói szféra számára (drágítja a termelést, s ez a kisebb tudásigényű ágazatokban elbocsátásokhoz vezethet), valamint a túl magas minimálbér a kisvállalkozóknak komoly gondot okozhat a járulékok összegét illetően (bizonyos járulékok a minimálbérből vannak kiszámítva, s ezek emelkedése sok kisvállalkozó számára elviselhetetlen megterhelést jelentene).
- <sup>21</sup> Csehország ezen értékével az első helyen áll az EU-ban munkát vállaló szlovák állampolgárok számát illetően, míg Magyarország a harmadik helyen áll (megelőzi őt Nagy-Britannia, ahol hivatalosan 37 ezer fő szlovák állampolgár dolgozik).
- <sup>22</sup> <http://www.etrend.sk/67742/ekonomika/europska-unia/do-unie-hlavne-mladi-a-robotnici>
- <sup>23</sup> Azonban a Fico-kormány közel egy éves tevékenységét ismerve biztosra vehető ezen útvonal megépítésének elhalasztódása.
- <sup>24</sup> Új Szó, 2005. december 27.
- <sup>25</sup> HTMH: Szlovákiai magyarság 2003
- <sup>26</sup> Mint bármilyen egyéb jogi fellépéshez, pl. a jövedelemadó 2%-nak a gyűjtéséhez.
- <sup>27</sup> Két címről is: [www.forumic.sk](http://www.forumic.sk), [www.mek.oszk.hu](http://www.mek.oszk.hu)
- <sup>28</sup> A kiadvány elektromos változata letölthető két címről is: [www.forumic.sk](http://www.forumic.sk), [www.mek.oszk.hu](http://www.mek.oszk.hu)
- <sup>29</sup> Elektromos úton kerül terjesztésre, a WORD formátumban szerkesztett újság egyrészt a [www.forumic.sk](http://www.forumic.sk) honlapról tölthető le, másrészt a Fórum Információs Központtól megrendelhető annak közvetlen kézbesítése egy megadott e-mail címre.
- <sup>30</sup> A kiadvány elektromos változata letölthető két címről is: [www.forumic.sk](http://www.forumic.sk), [www.mek.oszk.hu](http://www.mek.oszk.hu)
- <sup>31</sup> [www.foruminst.sk](http://www.foruminst.sk)
- <sup>32</sup> [www.cef.sk](http://www.cef.sk)
- <sup>33</sup> [www.niton.sk/szkc](http://www.niton.sk/szkc)
- <sup>34</sup> Alapvető feladatuk a pályázatok fogadása, előminősítése, elszámolása és ellenőrzése, amiért a sikeres, tehát elfogadott pályázatok után díjazásban részesülnek az éves egyszeri és egységes juttatáson felül. Míután a központ maga is sikerédekelte vállalkozásként tevékenykedik, magának is évente pályáznia kell, hogy elláthassa ezt a tevékenységet (a siker mércéje az elfogadott pályázatok száma).
- <sup>35</sup> <http://www.uj szo.com/clanok.asp?vyd=20050721&cl=132544>
- <sup>36</sup> Pomothy László (a SzK Gazdasági Minisztériumának volt államtitkára az MKP színeiben) nyilatkozta a Szabad Újságnak 2006 júniusában
- <sup>37</sup> Pomothy László (a SzK Gazdasági Minisztériumának volt államtitkára az MKP színeiben) nyilatkozta a Szabad Újságnak 2006 júniusában
- <sup>38</sup> „Dél-Szlovákia soha nem látott támogatáshoz jutott, természetesen a törvények és jogi előírások szigorú betartása mellett. Dél-Szlovákiában jóformán nem létezik település, ahová valamilyen támogatást ne adtunk volna.” (Csáky Pál, a SzK Kormányának alelnöke az MKP színeiben, nyilatkozta a Szabad Újságnak 2006 májusában).
- <sup>39</sup> A decentralizáció eredményeképpen a kerületi önkormányzatok jogkörei lényegesen befolyásolják a lokális fejlődést, ezért nagyon fontos, hogy a regionális szinteken is kellő támogatást kapjanak dél-szlovákiai fejlesztések. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az MKP 2001-2005

közt „öngólt” rúgott a Nyitra kerületben, ugyanis a 2001-2005 közti időszakban számtalan jogos bírálat érte a pártot a szlovák pártok részéről, hogy az MKP az akkori erőfölényét kihasználva arrogáns forrásosztó politikát folytatott.

<sup>40</sup> Podstránsky Vladimil (a SzK Pénzügyminisztériumának volt államtitkára az MKP színeiben) nyilatkozta a Szabad Újságnak 2006 júliusában (<http://www.hhrf.org/szabadujsag/modules.php?name=News&file=article&sid=439>)

<sup>41</sup> Štruktúralne fondy EÚ na Slovensku a mo nosti ich transparentnejšieho vyu ívania, Transparency International Slovensko, Bratislava 2005

<sup>42</sup> Pomothy László (a SzK Gazdasági Minisztériumának volt államtitkára az MKP színeiben) nyilatkozta a Szabad Újságnak 2006 júniusában

<sup>43</sup> Az átlépési pontokat az EU, Norvégia, Svájc Andorra, Monaco, San Marino és a Vatikán állampolgárai használhatják.

<sup>44</sup> A 664,7 km-es szlovák-magyar határszakaszra 2006 júliusáig mindössze 17 határátkelő jutott, ami 39,1 km-es átlagos határátlépési távolságot jelentett. A határátlépési pontok ilyen alacsony sűrűsége azért megdöbbentő, mert 1918 előtt itt nem volt sosem régiós (földrajzi, társadalmi, közigazgatási, politikai, stb.) határ, itt mindennapos kapcsolatok voltak, a legkülönbözőbb minőségű utakkal, ösvényekkel. Valamint megjegyzendő, hogy a szlovák-osztrák és a szlovák-cseh határsávokon az átlépési pontok sűrűsége lényegesen magasabb volt 2006 júliusát megelőzően, az előbbi átlagosan 21,3 km-ként, az utóbbit átlagosan 15,7 km-ként lehetett átlépni (Mezei, 2005).

<sup>45</sup> A nacionalista Szlovák Nemzeti Párt kormányra jutása mellett, még említeni kell, hogy az MKP pozíciói a regionális önkormányzati posztokon is gyengültek, miután 2005 telén az önkormányzati választásokon gyengébben szerepelt, mint négy évvel korábban, valamint a 2006 decemberében sorra kerülő települési önkormányzati választásokon is megtörténhet az MKP pozícióinak meggyengülése.